

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Bakalářská práce

Tomáš Král

Alberto Vojtěch Frič, jeho cesty do Latinské Ameriky na počátku 20. století a jeho vliv na českou společnost

Alberto Vojtěch Frič, his Travels to Latin America at the Beginning of the 20th Century and his
Influence to Czech Society.

Praha 2019

Vedoucí práce: PhDr. Jaromír Soukup, PhD

Poděkování:

Děkuji panu PhDr. Jaromíru Soukupovi, PhD za vedení při této závěrečné práci, pomoc, ochotu a dobré rady. Dále bych však chtěl také poděkovat Prof. Markétě Křížové, PhD za pomoc při určení směru, jímž je práce sepsána, výzkumné otázky a také poskytnutí hlubšího náhledu do této tematiky a nakonec také Prof. Josefu Opatrnému, CSc. za pomoc při výběru tematického okruhu.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 12. srpna 2019

Tomáš Král

Klíčová slova (česky)

Alberto Vojtěch Frič; Latinská Amerika; cestování; indiánské kmeny

Klíčová slova (anglicky):

Alberto Vojtěch Frič; Latin America; Travels; Indian Tribes

Abstrakt (česky)

Ve své práci jsem se pokusil popsat a analyzovat cesty jednoho z největších českých cestovatelů Alberta Vojtěcha Friče. Frič procestoval několik států Latinské Ameriky. V této práci však hlavním tématem nebude sběr kaktusů, ačkoliv byl součástí téměř všech výprav. Bude se soustředit převážně na význam Fričových cest pro soudobou vědu a společnost. Bude zde zmíněn jeho přínos etnografii, biologii, vztahu společnosti k indiánům a v neposlední řadě také geografickým objevům.

V druhé části své práce se budu soustředit na jeho vliv skrze jeho literární díla. Moje pozornost bude věnována jak jeho etnografickým publikacím, tak dobrodružným knihám, které psal pro mládež. Právě pomocí publikací se snažil Frič české společnosti vzkázat několik svých myšlenek považovaných za nutné sdělit příštím generacím.

Abstrakt (in English)

I my work I tried to describe and analyze travels of Alberto Vojtěch Frič, one of the greatest Czech travelers. Frič travel in several states of Latin America. In this work won't main topic his gathering of cacti, even though it was part of every journey. Work will focus on impact his travels to science and society. His impact on ethnography, biology, relationship with Indians and geographical discovery will be mentioned here.

I will focus on his influence through his literature production in second part of my work. Attention will be to both ethnographical publications and adventurous books for youth. With the help of publications Frič tried to send message of his ideas considered as urgent to tell to future generations.

Obsah

Obsah	6
1 Úvod	7
2 Fričovi cesty do Ameriky	10
2.1 Stav cestovatelství v českých zemích	10
2.2 Fričovo mládí	11
2.3 První cesta v letech 1901-1902, Brazílie	12
2.3.1 Poprvé v divočině	13
2.3.2 Frič po své první výpravě	14
2.4 Druhá cesta v letech 1903-1905, Gran Chaco	15
2.4.1 Příprava před cestou do Gran Chaca	15
2.4.2 Cesta do Gran Chaca	16
2.4.3 Pobyt mezi indiány	18
2.4.4 Vnímání indiánů civilizovanou společností	19
2.4.5 Po návratu z druhé výpravy	20
2.5 Třetí cesta v letech 1906-1908, Brazílie	20
2.5.1 Brazílie jako cíl třetí cesty	20
2.5.2 Proměny brazilské společnosti	21
2.5.3 Fričova cesta a řešení sporů v Brazílii	22
2.5.4 Zpět mezi indiány	23
2.5.5 Návrat mezi Čamakoky	24
2.6 Čtvrtá cesta v letech 1909-1912	25
2.6.1 Cesta za vyléčením Čamakoků	25
2.6.2 Vliv války na Alberta Vojtěcha Friče	26
3 Fričovy texty o pobytu mezi indiány	28
3.1 Mezi indiány	29
3.2 Indiáni Jižní Ameriky	31
4 Příběhy Alberta Vojtěcha Friče pro širší veřejnost	34
4.1 Strýček Indián	35
4.2 Hadí ostrov	37
4.3 Dlouhý lovec	39
4.4 Čerwuiš, Aneb, Z Pacheca do Pacheca oklikou přes střední Evropu	42
5 Závěr	46
6 Seznam použité literatury	48
7 Přílohy	50

1 Úvod

Na přelomu 19. a 20. století se v českých zemích stává velmi populárním fenoménem cestovatelství. Země je v tomto období sice již z velkých částí prozkoumána, avšak je stále mnoho míst, která mohou být prozkoumána či etnika o kterých se civilizovaná společnost dozvídá jen z několika málo zdrojů. Různí dobrodruzi se tedy snaží o zmapování nových území, poznání cizích kultur či obohacení místního povědomí o světě. Oproti zbytku Evropy naši cestovatelé začali být na profesionální úrovni později, ale bylo zde i několik jedinců, kteří se do objevování neprobádaných území zapsali tučným písmem. Několik z nich se vydalo směrem na jih do Afriky, další směřovali svůj zájem do asijských oblastí, tato práce se ale bude zabývat člověkem, který si vyznačil jako svůj cíl neprobádané oblasti, národy a krajinu amerického kontinentu.

Alberto Vojtěch Frič spadá svou důležitostí do daného období i významu. Širší veřejnost ho zná nejspíše jako zapáleného pěstitele kaktusů, nelze však opomenout jeho značný vliv na sběr etnografických artefaktů od pomalu vymírajících indiánských kmenů žijících svým, moderní civilizací nedotčeným, způsobem života. Frič byl na svou dobu značně netypickým člověkem. Jeho názory byly na tehdejší dobu až příliš moderní a jen těžko se setkal s pochopením jak z řad vědeckých kolegů, tak ze strany rodiny. Nepochopení však pro něj nebylo překážkou, naopak ho motivovalo k vyšším cílům. Již odmala se ukázal být schopným, což později dokazoval i na svých výpravách, kde se často musel vypořádat s nejrůznějšími nástrahami. Největší snahu projevil o zrovnoprávnění indiánů ve společnosti a poukázáním na to, že s indiánem by se nemělo zacházet jako s podřadným člověkem a už vůbec ne jako s otrokem. Právě toto úsilí ho zařazuje do jiné role než jen cestovatele, snažícího se ukrást část objevitelské slávy pro sebe, ale také člověka snažícího se změnit úhel pohledu ostatních lidí. Jeho cíle cesty byly sběr kaktusů a zkoumání divokých indiánských kmenů. Indiány se zabýval v především v průběhu druhé, třetí a čtvrté výpravy, ačkoliv původ jeho zaujetím těmito národy můžeme najít už při jeho první cestě.

Jako hlavní cíl bych chtěl zhodnotit rozsah jeho výzkumu a význam pro akademickou obci i českou společnost na začátku 20. století. Jeho texty budou sloužit jako prvek, který budu v této práci hodnotit, zaměření tedy soustředím na jeho tištěná díla. V práci se zaměřím především na jeho první čtyři cesty, při kterých se Frič soustředil převážně na sběr etnografických předmětů nebo se snažil různými způsoby sblížit indiánské obyvatelstvo

s civilizovanou společností. Vliv Friče, který se snažil mít na české prostředí, bude také jedním z dalších cílů, který by tato práce ráda uvedla. Ve své době bylo vnímání indiánů na velmi pohrdavé úrovni, což se Frič právě svými činy snažil změnit. Ať už v rámci Náprstkova muzea nebo pomocí jeho soukromých přednášek dosahovala jeho aktivita většího významu hlavně v českých zemích. Jeho činy byly něčím novým, pro jistou část populace značně divným a protichůdným s jejich všeobecným přesvědčením. Jako muž, který procestoval řadu míst v jižní části amerického kontinentu, a především jako muž, který se nebál s domorodým obyvatelstvem jednat opačně než drtivá část tehdejší moderní společnosti, byl Frič považován za velkého znalce a díky svému chování i za zastávce indiánů. Při této kompilaci práce neopomene ani jisté shrnutí Fričova života. V průběhu jeho života totiž Frič několikrát změnil své priority při výpravách do zahraničí, je tedy důležité tento kontext zmínit.

O ovlivnění české společnosti v meziválečném období se snažil především díky svým textům ať už naučného rázu nebo beletrie. V jeho odborných textech lze vysledovat především fakt a popis různých indiánských zvyků nebo způsobu života v divočině. Beletrie pak vybírá konkrétní příběhy z jeho cest po kontinentu. Pokusím se tedy zařadit příběhy do správného časového období a budu se snažit určit, co se kterým ze svých příběhů snažil říci a jaké poselství předat mladší generaci, na kterou byla tato beletrie cílena.

Práce bude vytvářena především kompilační formou, přičemž bych rád využil při psaní práce právě knihy napsané a vydané přímo Fričem nebo vydané za pomoci jeho rodiny. Pro širší pochopení situace v daném období využiji literaturu s ním spojenou. U pramenů sepsaných Fričem, potažmo jeho rodinou, je potřeba u zmíněných listin obezřetně zhodnotit a zanalyzovat její hodnotu. Proto se zde bude nabízet úvaha, jak moc mohou být Fričovy spisy brány jako věrohodný pramen. Ať už on nebo právě jeho pozůstalá rodina mohli mít problém s jistou stylizací do ideálů. Tento jev lze velmi často vnímat v jeho knihách *ro děti*. *Strýček indián*, *Hadí ostrov* nebo *Dlouhý lovec* mají být jakýmsi odrazem toho, jak se Frič v exotických zemích choval a jak působil na tamní obyvatele. Tyto knihy byly postupně vydané poprvé v letech 1935 až 1947. Poslední vydaná kniha, *Hadí ostrov*, byla tedy vydána až krátce po jeho nečekané smrti. Mezi velmi zajímavý pramen patří i *Čerwuiš, aneb z Pacheka do Pacheka oklikou přes střední Evropu*. Je to soubor textů vycházejících původně v časopise *Pestrý týden* za druhé světové války, v knize jsou pak rozdělené do kapitol.

Jelikož se budu v práci věnovat převážně Fričově vlivu na české prostředí pomocí literatury, rozdělím tedy tyto části na knihy cílené spíše pro širší publikum a etnografická díla. Jako hlavní monografii etnografického rázu se považuje kniha *Indiáni Jižní Ameriky*, vydaná

poprvé roku 1943 nakladatelstvím Novina v Praze. Mezi jeho další díla s etnografickou hodnotou se poté řadí *Indiánská knížka*. Ta je složena jednak z Fričových dopisů a povídek, avšak je obohacena i o texty psané jeho pozůstalou rodinou, především Rodolfem Ferreirou Fričem. Části v ní uvedené lze jsou však zmíněné i v jiných kolekcích jeho textů. Roku 1918 také Frič vydal jednu ze svých prvotin, a to etnografickou publikaci obohacenou o několik jeho povídek z divočiny, tou je myšlena kniha *Mezi indiány*.

Díky rozsáhlé práci jeho pozůstalé rodiny je dostupnost pramenů velmi příjemnou starostí. Fričovy texty vyšly v průběhu 20. století v několika edicích, a je tak dost exemplářů, ze kterých lze čerpat. Důležitá je poté u tohoto tématu obezřetnost a opatrnost. V daných vydáních je totiž Frič často idealizován a působí dokonalým dojmem. Díla psaná nezaujatými autory tento kritický pohled na věc již mají. Mezi tyto práce patří díla Josefa Kanderta, Moniky Baďurové a Karla Crkala. Texty prvních dvou autorů lze nalézt v periodiku *Annals of the Náprstek muzeum*. Kandert se ve své práci *Alberto Vojtěch Frič-On the centenary of his birth* věnuje Fričovi jako etnografovi a převážně potom jeho prvním čtyřem výpravám, udává zde také přesné počty etnografických předmětů, které daný cestovatel shromáždil, zatímco Monika Baďurová se pak již z velké části věnuje konkrétním předmětům uloženým v Náprstkově muzeu v článku *Ethnographic collection of Alberto Vojtěch Frič in the Náprstek Muzeum*. Crkal věnoval Fričovi obsáhlou monografii s názvem *Lovec kaktusů*. Rozsáhlé dílo mapující život badatele od jeho začátku až po jeho smrt 4. prosince 1944. Je potřeba z této práce vytřídit informace týkající se potřeby této práce, zachází se zde totiž hodně do biologické faktografie. V nedávné době byla vytvořena též velmi dobrá diplomová práce od Tomáše Hodače *Dialektika divočiny a civilizace: způsoby konceptualizace a reprezentace indiánů v díle Alberta Vojtěcha Friče*. Na téma Fričova sporu v Brazílii mi poté nejlépe posloužila práce prof. Markéty Křížové *Indiáni nebo Němci? Dilema brazilské společnosti na prahu 20. století a role Alberta Vojtěcha Friče*.

Touto prací bych rád začal své bádání v otázce Alberta Vojtěcha Friče. Jelikož plánuji v budoucnu navázat na tuto práci a věnovat se tomuto cestovateli i nadále rozhodl jsem se využít momentálně spíše sekundárních pramenů shrnujících Fričův život či cesty nebo textů vydaných přímo jím. Na pokračování této práce jsem připraven následně prostudovat postupně archivy, kde jsou uloženy jeho dopisy a texty. Blíže tak prozkoumat tohoto neobvykle zajímavého a kontroverzního člověka. Pro rozsah této bakalářské práce postačí výše zmíněná literatura doplněná o další spisy věnované tomuto cestovateli.

2 Fričovi cesty do Ameriky

Výpravy přes oceán, jedny z hlavních důvodů Fričovy slávy nejenom mezi českými lidmi, jsou důležitou součástí jeho života. V této kapitole se pokusím nastínit Fričovy cesty. Bude se tedy jednat o již zmíněné první čtyři výpravy, které podnikl s účelem etnografického výzkumu. První výprava sice za tímto účelem podniknutá nebyla, avšak dala velmi důležitý podnět, který změnil Fričovo předválečné uvažování a svedl ho na cestu etnografických výzkumů a rozpoutal v něm snahu obhájit indiány a jejich zvyky. Tato část tedy bude fungovat jako seznámení s Fričovým působením u indiánských kmenů a také zmínění jeho teorií a výzkumů. Pro pochopení Fričovy snahy vzkázat soudobé společnosti jistý vzkaz bude fungovat jako vznik jeho myšlenek a bude také sloužit pro pochopení Friče jako takového. Kapitola tedy bude kompilace průběhu daných cest, sepsání jeho poznatků a prozkoumaných oblastí.

2.1 Stav cestovatelství v českých zemích

Při pohledu zpátky do historie cestovatelé z českých zemí po sobě nezanechali významnější stopu, pár nadšenců kolonistů či cestujících rytířů se samozřejmě našlo, každopádně o vrcholné éře tohoto fenoménu u nás lze mluvit až teprve několik desítek let před vznikem Československa v roce 1918. V období Rakouska-Uherska by se dalo mluvit o vrcholu českého cestovatelství. Vzniká také cestovatel jako profesionální činnost. Nově se v tomto oboru objevují osoby či společnosti ve formě mecenášů, kteří pomáhají cestovatelům finanční cestou. Největším mecenášem a zároveň cestovatelským centrem se stalo Náprstkovo muzeum vedené Vojtou Náprstkem. Ten pocházel z majetné rodiny. Po návratu z Ameriky se začal věnovat své celoživotní zálibě a snu, jímž bylo organizování společenského života se zaměřením na cizí kultury. U Halánků, jak se Náprstkovo muzeu asijských, afrických a amerických kultur přezdívalo, se střetávali přední čeští badatelé, dostávali zde finanční injekce nebo sem posílali dopisy z cest.

Mezi prvními profesionály v tomto oboru byl Josef Wunsch, který objevil prameny Eufratu a Tigridu. Josef Kořenský je naopak brán spíše jako cestopisec, avšak je to první Čech, který podnikl cestu kolem světa. Literární dílo, které po sobě zanechal, čítá více než 20 titulů.

Za jednoho z největších českých cestovatelů je považován Emil Holub. Jeho cesty do Afriky, při kterých byl ohrožen na životě kmenem Mašukulumbů, patří mezi nejvýznamnější počiny v tomto odvětví na našem území. Podivná postava byl Enrique Stanko Vráz, tento cestovatel neznámého původu putoval po Asii, Americe i Africe a je znám hlavně z dopisů, pravidelně posílaných do Náprstkova muzea. Vráz měl s Albertem Vojtěchem Fričem v průběhu života neshody. Frič však nepřikládal Náprstkovu muzeu později takovou váhu jako ostatní zmínění cestovatelé. Tato instituce však byla symbolem a středobodem vrcholu českého cestovatelství.

2.2 Fričovo mládí

Alberto Vojtěch Frič pocházel z majetné rodiny, která byla v Českých zemích známá a vážená. Narodil se 8. září 1882. Jeho otec Vojtěch Frič byl pražským právníkem, a i jeho matka Růžena Švagrovská pocházela z dobré rodiny. Svou rodinu moc v lásce neměl, se svými strýci a ostatními příbuznými nevedl dobré vztahy, což se mu později i vymstilo. Dobré mínění měl jen o svém otci, Josefu Václavu Fričovi, a bratrovi své matky Maxu Švagrovskému. Celkově během svého života byl Frič velmi kritický vůči společnosti. Když byl Alberto mladý, jednou šťastnou příhodou se dostal ke sběru kaktusů a u této záliby zůstal po zbytek svého života. Díky své vášni se také naučil několik cizích jazyků, aby se lépe dorozuměl s ostatními sběrateli v Evropě. V roce 1899 se však Fričovi stala velká pohroma, jeho velká sbírka kaktusů umrzla. Pro mladého sběratele to byl obrovský šok, ale nejspíše však mimo jiné tato událost vedla k jeho rozhodnutí začít cestovat a kaktusy si sbírat sám.¹

Z této slavné rodiny měl tedy Frič několik možností pro volbu svého směřování. Zůstat konzervativní jako většina rodiny a vystudovat nějakou kvalitní vysokou školu by se rozhodně nabízelo jako jednodušší výběr. Mladý Alberto by po dokončení studií rychle našel práci a jistě i dobré uplatnění, především když vezmeme v potaz právě značný vliv jeho rodiny. Rozvrstvená rodina nabízející různé typy osobností měla ve svých řadách i několik revolucionářů, kromě známého revolucionáře z barikád roku 1849 Josefa Václava Friče také právě již zmiňovaného Maxe Švagrovského. Jeho strýc se zasazoval zásadně proti rakouské nadvládě v českých zemích a převážnou část svého života strávil v zahraničí. Alberto Vojtěch

¹ CRKAL, Karel. *Lovec kaktusů (A.V. Frič)*. Praha. Academia 1983. str. 17-32

Frič se tedy zařadil mezi tu odbojnou větev svého rodokmenu, praktický celý jeho život se nesl ve stylu odboje vůči zavedeným pořádkům a obecným názorům.²

Jako u většiny objevitelů a badatelů se vášně pro kaktusy a indiánské kmeny objevila díky exotice, kterou v sobě tyto obě záliby měly. Touha poznat co jiní nepoznali a objevovat objekty, které jsou v jeho okolí nezvyklé a úplně odlišné od všedního života civilizované Evropy. Již odmala vše raději poznával sám. Učitele neměl rád a nic se podle svých slov od nich nenaučil, naopak jeho samostatné činy a akce ho naučily nejvíce. Jako příklad jistě poslouží výprava na sraz odborníku na kaktusy do zahraničí ve velmi mladém věku.³

Na přelomu století měl Frič velký skleník plný několika druhů kaktusů. Tyto zámořské rostliny v něm vzbuzovaly více vášně než škola a jiné povinnosti. Po již zmíněném zmrznutí celé jeho velké sbírky byl Frič na dně. Jistě by se nabízely možnosti vybudování sbírky od začátku, jenomže mladý zvědavce toužil po něčem větším a významnějším. Nápad, který nastartoval jeho cestovatelskou kariéru, byl vydat se do oblastí bohatých na kaktusy a pokusit se nasbírat novou sbírku či dokonce najít nějaké nové a nepopsané druhy. Měl již po maturitě, kterou ukončil své trápení se školním systémem, a tak se mohl naplno věnovat svým zálibám. Přípravy na první cestu mohly započít.

2.3 První cesta v letech 1901-1902, Brazílie

Přestože nastoupil po maturitě na vysokou školu technickou v Praze, spřádal plány na první výpravu za oceán. Velmi ho také ovlivnily a motivovaly příběhy Eduarda Klabocha, který díky finanční přízni a pomoci svého strýce Benedikta Roetzla, strávil několik let v Americe, kde se věnoval botanickým výzkumům.⁴ Na první cestu, kterou chtěl Frič podniknout, se mu nedařilo sehnat potřebné finance. Za tento fakt může jistě jeho mladý věk a téměř nulové zkušenosti. Dopravu do Brazílie mu nakonec zaplatil jeho otec.⁵ Mladý dobrodruh si ale peníze od rodičů doslova až vynutil, byl nepříjemný a odtažitý, dokud mu rodiče nepřislíbili finanční

² CRKAL, Karel. *Lovec kaktusů str. 17-32*

³ FRIČ, Alberto Vojtěch. *Mezi Indiány*. Královské vinohrad: Alois Koniček, 1918. str. 14

⁴ ROZHOŇ. V. *Čeští cestovatelé...* str. 17

⁵ Tamtéž. str. 68-73

podporu. Zde tedy, ač svoji rodinu nechoval v lásce, musel být rád, z jakých poměrů pocházel, přeci jenom, jak sběr kaktusů, tak právě zmíněná jízdenka do Brazílie nebyla levnou záležitostí. Rozhodně si své přání čerstvý vysokoškolák nakonec vydupal a bylo již tehdy vidět, že od jeho názoru, přesvědčení či touhy ho nebude nijak lehké odradit a že případně ho může tato problémovost dostat do potíží.

Díky kontaktům, poskytnutých Náprstkovým muzeem, se v Brazílii dostal k příležitostným pracím a styku s místní českou malou „kolonií“. Jeho snaha mu také vynesla jeho první spolupráci s belgickou firmou Frantz De Laet, pro kterou se zavázal nasbírat několik druhů rostlin. Vydělané peníze poté použil na svůj cíl, cestu do hlubin obrovského Amazonského pralesa, konkrétně do oblasti známou jako Matto Grosso.⁶

Jeho první výprava, ačkoliv měla za účel sběr kaktusů, byla spíše romantického rázu než objeveného. V Brazílii, kde se pár let před jeho příjezdem vytvořily Spojené státy brazilské, se nejdříve zdržoval v Sao Paulu, velkém městě nedaleko přístavu Santos, kam doplul svojí lodí z Evropy.⁷ Mezi Čechy, žijícími v oblasti, se naučil jazyk a mohl se vydat na cestu. Pralesy bývalé portugalské kolonie neměly v té době zrovna nejlepší pověst. Hodně obyčejných lidí, ale i velkých dobrodruhů se tam bálo vkročit. Někteří odvážní cestovatelé, například plukovník Fawcett se synem, se již odtamtud nevrátili. Prales byl označen jako neprostupný a pro život bělocha nebezpečné místo. Indiáni, kteří se zde také moc velkého věku nedoživali, byli opatrní vůči cizím vlivům a pro dobovačné bělochy nebezpeční. Žily tu také různé druhy tropického jedovatého hmyzu, obrovští pavouci, nebezpečné žáby, nemluvě o nemocích, číhajících na každého nového obyvatele pralesa.⁸

2.3.1 Poprvé v divočině

Během první výpravy cestoval v povodí řek Tieté, Verde a Verdao. Těmito řekami se dostal do pralesa Matta Grossa. Doprovázeli ho portugalský míšenec Camillo a indián z kmene Cucura. Při cestování proti proudu řeky se setkal s indiány kmene Šavantes. Nebylo to sice

⁶ CRKAL, K. *Lovec kaktusů... str.73*

⁷ BETHELL, Leslie. *The Cambridge history of Latin America. New York: Cambridge University Press, Volume 5: 1870-1930 str. 750-779*

⁸ CRKAL, K. *Lovec kaktusů... str.32-35*

žádné velké setkání, kromě pár zahlédnutí indiánů na břehu si s nimi jen bezkontaktně vyměnili předměty. Frič se s nimi pokoušel navázat kontakt a pronásledoval je. Indiáni však ze strachu nastražili na zem pasti s jedovatými ostny, které usmrtily jednoho z Fričových psů. Tato událost přiměla Friče stáhnout se a indiány protentokrát přestat sledovat. Úplný konec výpravy nastal nedlouho poté. Při jednom lovu na jaguára se Fričovi nepodařilo šelmu usmrtit první, ale až druhou ranou a kvůli této chybě mu jaguár ošklivě poranil nohu. V tu chvíli skončila jeho první cesta a byl nucen se vydat zpátky přes řeku do přístavu, odkud odjel domů. Ze zranění se však později uzdravil.⁹

Náprstkovo muzeum, pomáhající mu s jeho cestou, bylo z jeho první výpravy odměněno poskytnutím celkem devatenácti předmětů. Jednalo se například o 6 předmětů od kmene Šavante nebo 2 předměty z kmene Kayapó. Nechyběly ani předměty přímo od brazilských osadníků. Z pohledu jeho předválečných výprav, kterými se zde budeme zabývat byla tato „testovací“ cesta nejchudší na etnografický materiál. Nejdůležitější na této cestě pro Friče bylo poznání cizí kultury a přechod od zapáleného kaktusáře k neúnavnému etnologovi.¹⁰

2.3.2 Frič po své první výpravě

Po návratu z první výpravy se jeho pohled na cíl svých výprav změnil. Příští výpravy již nechtěl konat čistě za sbíráním kaktusů či jiných „suvenýrů“. Zaujala ho indiánská kultura a chtěl se s nimi v příštích výpravách setkat osobně. Prozatím pochytil jen minimum z kulturních zvyků těchto národů. Chtěl je poznat více a pokud možno přiblížit jejich styl života evropské společnosti. Začal tedy ihned připravovat plány na svou další výpravu. Problém byl, že tentokrát mu otec odmítl poskytnout finanční pomoc. Musel si tak peníze sehnat jinak. Nepříjemně pro něj skončil také pokus o navázání kontaktu s jiným cestovatelem Enrique Stanko Vrázem, místo rady a pomoci se totiž tito dva dostali do sporu, kvůli kterému jejich vztahy byly na bodu mrazu až do konce života. I bez pomoci od jeho kolegů cestovatelů se mu podařilo uspořádat si vlastní výstavy a přednášky. Nakonec na svých výstavách měl až 135 exponátů. Brouky, rostliny, zemědělské plodiny, kůže různých plazů, fotografie, vejce a další

⁹ CRKAL, Karel. *Lovec kaktusů* ...str. 32-38

¹⁰ KANDERT, Josef. *Alberto Vojtěch Frič – On the centenary of his birth*. in *Annals of the Náprstek museum* 11. Praha 1983. str. 115

předměty.¹¹ S jeho přednáškami, na kterých referoval o svých zážitcích a zkušenostech mu částečně pomohl dle jeho slov i jistý pan Běhal. Jeho první přednáška prý skončila velkým fiaskem.¹²

Vztahy mezi lidmi jsou občas velmi nepředvídatelné. Kdo by si byl pomyslel, že dvě velká jména v oblasti objevování amerického kontinentu, se mohou kvůli jedné špatné korespondenci rozkmotřit, či dokonce zneprátnit do konce života. Toto byl případ Alberta Vojtěcha Friče a Enrique Stanko Vráze. Frič byl v té době, kdy spor vznikl, mladým cestovatelem, právě se vrátil z první cesty za oceán, která jak je výše zmíněno nedopadla zcela podle představ. Z dřívějších chyb se chtěl poučit a při snaze o pořádání přednášek navázal se starším a zkušenějším Vrázem kontakt. Odpověď na jeho dopis však na sebe dala dlouho čekat, a navíc Enrique Stanko Vráz nebyl vůči Fričovi zrovna milý. V dopise záměrně dal najevo, že Friče nepovažuje jako kompetentního pro pořádání přednášek, dokonce, že by se neměl ani nazývat cestovatelem.¹³

2.4 Druhá cesta v letech 1903-1905, Gran Chaco

2.4.1 Příprava před cestou do Gran Chaca

Přípravy na druhou cestu probíhaly úplně jiným způsobem, Frič věděl vše již mnohem lépe, očekávání byla více reálná než při první cestě, nechtěl se také zajímat pouze o přírodní krásy americké divočiny, více ho lákal zájem o indiány z Latinské Ameriky, nejvíce o odlehlé kmeny. Čím méně známý kmen, tím větší šance pro Friče k nalezení etnograficky hodnotných artefaktů. Pro svou příští výpravu si vybral oblast Gran Chaco velké území rozkládající se na ploše dnešních států Paraguaye, Argentiny a Bolívie. Šlo o vcelku neprobádaná území a výpravy do nitra této části Ameriky většinou končily nezdarem.

¹¹ CRKAL, K. *Lovec indiánů...* str 35-38

¹² FRIČ, Alberto Vojtěch, FRIČOVÁ, Yvonna, ed. Čerwuiš, aneb, Z Pacheka do Pacheka oklikou přes střední Evropu. 4. vydání. Praha: Titanic, 2018. str. 134-148

¹³ ROZHOŇ, Vladimír. *Čeští cestovatelé...* str. 158-159

Alberto Vojtěch Frič se vypravil stejnou cestou jako při první cestě přes Atlantský oceán, jenom místo do Santosu doplul tentokrát do uruguayského Montevidea. Zde se vylodil, aby v okolí hlavního města tohoto státu hledal kaktusy, musel jednak splatit dluh z první výpravy a také splatit půjčku na výpravu současnou. Rodiče ho tentokrát již odmítli podporovat, a tak si musel peníze sehnat sám. Nějakou část si vydělal přednáškami, ale zbytek opět zafinancovala firma Franz De Laet, kterým tedy slíbil várku kaktusů doplněnou o kaktusy požadované v první výpravě. Kaktusy nasbíral a poslal do Belgie, obratem mu přišlo 2000 franků. Po dlouhém působení mu však ani tento obnos nestačil. Byl nucen v Americe hodně šetřit a dávat si pozor na zbytečné útraty. Naštěstí se mu v zámoří dařilo sjednat si různé přivýdělky. S muzeem v Montevideu se dohodl na spolupráci, za což mu zaplatili dopravu. Peníze a zásoby dostal jistě i za podniknuté výpravy pod záštitou paraguayské vlády.

Jeho cílem byli indiáni Gran Chaca. V Argentině, kam se po uruguayské misi vydal, se radil s bývalým prezidentem Mitrem, novináři, etnografy a různými geografy. Chtěl se maximálně poučit o své cestě a nabýt co nejvíce vědomostí, které by mu při cestách mohly pomoci. Před ním na cestě do Gran Chaca ztroskotalo přes 20 expedic. Poslední obětí divočiny byl Španěl Ibarreta, který chtěl prozkoumat povodí řeky Pilcomayo. Tato řeka byla velmi důležitým strategickým místem ke spojení Bolívie a Paraguaye. V prosinci se tak vydal Frič na výpravu, která měla za úkol zjistit osud zmíněného Ibarretty a také lépe prozkoumat povodí této neprobádané řeky. ¹⁴

2.4.2 Cesta do Gran Chaca

Oblast, která Friče nejvíce zajímala při druhé výpravě, byla oblastí neprozkoumanou a nebezpečnou. Podobně o ní mluvil také sám Frič, když jí na jedné ze svých přednášek označil takto: „*Gran Chaco! Tajemné území, nepřehledná bažinatá rovina, porostlá nekonečnými neprostupnými lesy palem a ostnitými houštinami, hemžící se jedovatými hady a dravou zvěří – pumami, jaguáry, vlky a krokodýly – a obydlená neméně nebezpečnými divokými kmeny indiánů – nepřístupných a zamračených, kteří se nikdy neusmějí a nenávidí bělochy. Pustil-li se nějaký odvážlivec mezi ně, zaplatil obyčejně takový hazard životem. To se psalo ve všech slovnících a*

¹⁴ CRKAL, K. *Lovec kaktusů...* str.39-52

opisovalo se to odtud do cestopisů a z těch zase do školních učebnic. Dalo se tomu snadno věřit – vždyť historie objevování Chaka vykazuje dlouho řadu mučedníků – jsou mezi nimi jména slavných a zkušených cestovatelů jako Crèveaux, Ibarreta, Boggiani, Ramón Lista, ale tak bezejmenní, nichž se veřejnost nikdy nedozvěděla, o nichž si jen vypravují lovci, kteří je znávali: Jak se ten či onen vypravil do vnitrozemí a už ho víckrát nespátřili“.¹⁵

Zde je mimo jiné zajímavé, že ačkoliv je přednáška pořádána roku 1911, Frič v ní tuto oblast označuje jako velmi nebezpečnou, a především pak zmiňuje smrt několika cestovatelů. To je v rozporu s jeho snahou o vnímání indiánů jako mírumilovného lidu, jenž na vás bez vyprovokování nechce útočit. I když zmiňuje původ těchto vět ze slovníků a obecných tvrzení, tato tvrzení vryjí do srdcí posluchačů strach a nedůvěru v indiány. Je také možné, že Frič takto mluvil i za účelem vyzdvihnutí sebe sama oproti ostatním badatelům, kteří našli svůj konec v Gran Chacu.

Každopádně neprobádanost a nebezpečí mladého cestovatele lákaly nejvíce. Vydal se tedy na cestu v doprovodu šesti domorodých dělníků a čtyř indiánů z kmene Pilaga. DO střední části Gran Chaca se vydal proti proudu řeky s myšlenkou, že si konečně splní svůj cíl. Což se mu povedlo, s indiány se na cestě setkal a navázal i první osobní kontakty. Díky své vlídnosti a respektu vůči tradicím indiánů se mu podařilo mezi ně dobře zapadnout. Nepochybně zde hrála role jeho snaha poznat divokou kulturu, tedy kontrast k tomu, jak na indiány nahlíželi ostatní badatelé. Často s indiány vyměňoval své předměty za jejich, díky čemuž se dostal k indiánům blíže a zároveň nasbíral cenné artefakty. Většinu tradic indiánů Frič přijal, ačkoliv často bylo jeho myšlení ovlivněné zkušeností z civilizovaného světa. Pro indiány to byl jistě také velmi netradiční postoj od bílého muže. Ti se totiž většinou chovali vůči indiánům s velkým pohrdáním, nectili jejich tradice a působili spíše jako dobyvatelé.¹⁶

Právě již zmíněný Španěl Ibarreta byl jedním z těch, kteří indiány brali na lehkou váhu a respekt k nim neměli skoro žádný. Jeho misí bylo prozkoumání a zmapování řeky Pilcomayo, tedy toku, který protékal bílými místy tehdejších map, byl to důležitý úkol zejména pro zmapování říční sítě mezi státy Paraguay a Bolívie. Nebyly tenkrát známé ani přesné hranice těchto dvou států. Ibarretovo chování k indiánům, jak již bylo zmíněno bylo nepřipustné, obzvláště jeho zacházení se zvířaty indiánů jako se svými vlastními. Jeho smrt si tak nakonec připsal kmen Pilagů. Na Friče po jednání s Paraguayskou vládou v Asuncionu připadl Ibarretův původní úkol a k tomu navíc měl objasnit hledání po právě zmizelém Španělovi. Tento úkol tak

¹⁵ FRIČ, Alberto Vojtěch, Rodolfo FERREIRA FRIČ a Yvonna FRIČOVÁ. *Indiánská knížka*. Praha: Titanic, 2012 str.29

¹⁶ CRKAL, K. *Lovec kaktusů...* str.39-52

Friče ukázal v nejlepším možném světle, jelikož se mu povedlo navázání kontaktu s indiánskými kmeny, od kterých se dozvěděl o Ibarretově skonu. Jeho hlavní úkol však bylo prozkoumání povodí řeky Pilcomaya. Po dokončení tohoto významného úkolu získal první slávu jako cestovatel a badatel, koneckonců díky jeho objevům se po této říční síti otevřela lodní doprava mezi Bolívií a Paraguají, první jmenovaný stát tím navíc získal přímý přístup k moři přes říční dopravu. Kromě jeho hlavních úkolů našel i pozůstatky smrti malíře a etnografa Boggianiho když našel jeho deník a kmen, ve kterém pobýval.¹⁷

Frič chtěl indiány z kmene Pilagů obhájit a snažil se několik náčelníků dostat do Asuncionu, hlavního města Paraguaye. Bohužel nastal problém s ubývajícími finančními prostředky, a byl nucen náčelníky poslat zpátky ke svým kmenům. Ve městě pak nějakou dobu odpočíval, aby nabyl síly a vyléčil nemoci. Vytvořil také několik slovníků k řečem kmenů Karraim, Pilaga a Toba. Po prozkoumání povodí řeky se podle Friče také určila hranice mezi státy, která platí dodnes. Zde tak vidíme zatím největší význam jeho cest, avšak od objevování oblastí se Frič vydal po čase zpátky k indiánům, kteří ho v Americe zajímali nejvíce.¹⁸

2.4.3 Pobyt mezi indiány¹⁹

Po době, strávené v hlavní městě Paraguaye, se vydal po řece Paraguaji dále na cesty. Navázal kontakt s indiány kmene Sanapaná. U kmene indiánů Angaitů objevil obrázkové písmo napsáno na tykvích. Zaznamenávaly se na nich události, které se přihodily v kmeni. Dále potkal a seznámil se s indiány Kad'uevo nebo Bororo. Dokázal dokonce žít i mezi Čamakoky, jež byli bráni za jedny z nejdivočejších indiánů v tamní oblasti. To byl pro Friče asi jeho osobní největší úspěch. Tento kmen totiž bělochy extrémně nesnášel a byl vůči nim velmi agresivní. Italský badatel Guido Boggiani sice žil s těmito indiány, avšak byl jimi po dvanácti letech zabit. Frič si většinu věcí, pochycených od indiánů zapisoval nebo jinak zaznamenával. Učil se řeči několika kmenů a měl je všechny velmi v lásce.

¹⁷ KANDERT, Josef. *Alberto Vojtěch Frič – On the centenary of his birth*. in *Annals of the Náprstek museum* 11. Praha. str. 112-113

¹⁸ CRKAL, Karel. *Lovec indiánů... str. 47-52*

¹⁹ Pokud nebude uvedeno jinak, zpracováno podle:

FRIČ, Alberto Vojtěch. ŠOLC, Václav, ed. *Indiáni Jižní Ameriky 4.*, přeprac. A dopl. vyd. Praha: Orbis. 1977

Do této doby Frič zasazuje svoji povídku o velké potopě. Během ní byl prý na několik měsíců odříznut od světa a byl rád, když vyvázl živ a zdrav. Během období povodní se mu však povedlo, převážně dílem náhody, oženit se s jednou ze svobodných indiánek Loray (Černou kachnou). Při této povodni se střetávaly různé kmeny mezi sebou o místo na suchu, útočila na ně však i hejna mravenců, která musely zahánět ohněm. Následně Fričovi Don Miguel Azevedo poslal přes indiána dopis, ve kterém mu píše, že se s ním sejde na místě, které oba znali, a které mělo být v dobu setkání již přístupné. Cestoval tedy na místo spolu s několika společníky a manželkou. Když však přijel parník, musel si prý vybrat mezi indiány a návratem za stárnoucími rodiči. Vybral si cestu domů a Loray nechal u kmene.²⁰

Je otázkou, nakolik je tato část pravdivá. Třebaže Frič mohl něco podobného zažít, nakonec se stejně soustředil na své etnografické či později kaktusářské bádání. Do kmene se později nevrátil. Civilizace a jeho styl života ho nejspíše táhly zpátky, ačkoliv vyzdvihoval život indiánů a psal o nich jako o velmi čisté formě života, ničím nezatížené.

2.4.4 Vnímání indiánů civilizovanou společností²¹

Ačkoliv byla vnímání indiánů a všech divokých kmenů značně negativní, existovaly i názory, které indiány ukazovaly v dobrém světle. Dle Barona Lahontana je soužití mezi kmeny mírumilovné, bez armád a zbytečných zákonů. Indiánům jsou sice připisovány negativní vlastnosti, ale jejich přednosti jsou hodné obdivu, mluví ve svém díle o jistém ušlechtilém divochovi. Marc Lescarbot pracuje s konceptem ušlechtilosti u indiánů jinak. Vyzdvihuje jejich dokonalý život, věnování se lovu a velké pohostinství.

Všichni indiáni nejsou stejní a nelze jim připisovat stejné vlastnosti. Darwin například našel v Ohňové zemi indiány, kteří se mu zdáli spíše napůl jako zvířata. Původní obyvatelé Ameriky se odlišovali jak fyzicky, tak kulturou. Fričovi poznatky vnesly do neznámé látky mnoho odborných studií. Snažil se přiblížit jejich zvyky a tradice širšímu publiku a změnit jeho

²⁰ FRIČ, Alberto Vojtěch. *Mezi indiány...* str. 207-219

²¹ Pokud nebude uvedeno jinak. Zpracováno podle:

HODAČ, Tomáš. *Dialektika divočiny a civilizace: způsoby konceptualizace a reprezentace indiánů v díle Alberta Vojtěcha Friče*. 2009 str. 25-38

názor. Na takovéto myšlenky však bylo v této době přeci jen příliš brzy.

2.4.5 Po návratu z druhé výpravy

Když se vrátil v roce 1905 domů, kontaktoval světová muzea a nabídl jim své sbírky. Získal díky svým úspěchům a přednáškám velký obdiv. Své zkušenosti publikoval ve vědeckých časopisech. Byl zde však problém v povinné vojenské službě, které se chtěl nejlépe úplně vyhnout. Jeho otec mu zařídil povolení pro další odklad a Frič tak mohl sprádat další plány na cestu. Získal zaměstnání v Berlínském muzeu, kde od února na dva měsíce získal jeho jedinou stálou práci, kterou kdy měl.²²

Během jeho cesty si dopisoval s vedením Náprstkova muzea, konkrétně tedy s Josefou Náprstkovou a Josefem Hlouchou. Byl tenkrát pro spolupráci s muzeem zapálený a popisoval kolik našel předmětů a jakého typu. V době, kdy mu přestali chodit dopisy se však namíchnul a cítil se podveden. Myslel si, že důvod, proč mu nechodí dopisy tkví ve vztahu Vráze s Náprstkovým muzeem a myslel si, že se proti němu všichni spojili. Fričova matka se mu snažila objasnit důvod, proč nepřišli dopisy. Pravým důvodem nejspíše byla revoluce, která v Jižní Americe právě probíhala. Po smrti Josefy Náprstkové se jeho vztahy s muzeem ocitly na bodu mrazu.²³

2.5 Třetí cesta v letech 1906-1908, Brazílie

2.5.1 Brazílie jako cíl třetí cesty

Alberto Vojtěch Frič si zvolil Brazílii jako cílovou destinaci při své další cestě, konkrétně se vydal do států Paraná a Santa Catharina. Co ho k tomuto rozhodnutí vedlo se neví

²² CKRAL, Karel. *Lovec kaktusů...* str. 59

²³ Baďurová, Monika, *Ethnographic collection of Alberto Vojtěch Frič in the Náprstek Museum, Annals of the Náprstek Museum* 33 (2012). str. 11-14

jistě.²⁴ Paraná je spolkový stát na jihu Brazílie, na severozápadě sousedí se státem Matto Grosso, kde Frič již nějaký čas pobyl. Typická je zde tropická vegetace a téměř veškeré vodstvo tvoří přítoky řeky Paraná. Na většině území se nachází prales.²⁵ Na jihu od Paraná se rozkládá Santa Catharina. Hlavní město se nachází na přilehlém ostrově, nesoucím stejné jméno jako název státu, tedy Santa Catharina. Rozlohou je menší než její severní sused. Ve Fričově době zde byly velmi špatně splavné řeky.²⁶ Z indiánských etnik se zde nacházely kmeny Ššetá, Sambaki, Bugre a Fričem podrobně prozkoumaní Kainganové.²⁷

2.5.2 Proměny brazilské společnosti

Císař Pedro I., z důvodu podpory hospodářství, začal krátce po osamostatnění Brazílie podporovat přistěhovalce mířící do jeho země. Němci se pro svoji důkladnost a vysokou pracovní morálku stali ideální cílovou skupinou. Právě ve státě Santa Catharina počet německého obyvatelstva byl bezmála 20 %. Německé firmy také na Brazílii začaly cílit svůj trh. Na rozdíl od jiných etnik, které se usadily v největší zemi Jižní Ameriky, se z Němců nestávali postupně Brazilci, ale drželi se svého jazyka i tradic. V průběhu let začalo panovat napětí spojené s hrozbou odtržení oblastí, které výše zmíněný národ ovládal. Indiánská etnika pomalu vymizela a zůstaly jen civilizací nepoznané kmeny ve vnitrozemí. Docházelo zde k několika ozbrojeným střetům mezi kolonisty a indiány.²⁸

²⁴ CKRAL, Karel. *Lovec kaktusů...* str 60

²⁵ *Ottův slovní naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. Díl 19.- P-Pohoř. Praha: Paseka, 2003. str. 213

²⁶ *Ottův slovní naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. Díl 22, Rozkošný- Schloppe. Praha: Paseka, 2003. str. 611

²⁷ FRIČ, Alberto Vojtěch. ŠOLC, Václav, ed. *Indiáni Jižní Ameriky...* str. 252

²⁸ KŘÍŽOVÁ, Markéta. Indiáni, nebo Němci? Dilema brazilské společnosti na prahu 20. století a role Alberto Vojtěcha Friče. in Alena Rudolfová, Milan Tichý et al., *Brazílie v souvislostech*, Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2018, str. 325-332

2.5.3 Fričova cesta a řešení sporů v Brazílii

Po získaném finančním zázemí se Frič roku 1906 vydal na svou druhou cestu do brazilské divočiny. Jeho předchozí cesta zde nedopadla nejlépe, a tak doufal že tentokrát dopadne lépe. Měl zde za úkol v první řadě urovnat napětí a spory mezi indiány a kolonizátory. Frič navrhl řešení, které se osvědčilo v Severní Americe. Řešením bylo vytvoření rezervací pro indiány, žijící v pralese. Vytvoření patrol, které by hlídaly území indiánů, neindiánské obyvatelstvo musí své území opustit do třiceti dnů a nakonec dohoda, že na indiánské území se nedostane alkohol nebo střelný prach. Svě myšlenky přednesl na Kongresu Volné myšlenky v Buenos Aires.²⁹ Zde můžeme vidět velkou snahu Friče zajistit indiánům kvalitní život, bez útrap civilizace a vytlačování z jejich přirozeného území. Myšlenka, kterou zastával celý život, však nebyla ve většině případů sdílena vědeckou elitou. O indiánech bylo špatně smýšleno kvůli jejich divošské povaze a také pro neznalost jejich zvyků. Vědecká obec ho později pro jeho svobodomyšlné a rebelské názory přestala brát vážně, domnívali se, že Fričovi indiáni zatemnili mozek. Jeho poznatky přitom využívají vědci dodnes. Brazilská vláda si však v této době indiánů vážila a konflikt chtěla zažehnat.³⁰

V několika místních periodikách vydal Frič své články, ve kterých vyjadřuje nespokojenost se zacházením s divokými indiány. Teorii německých osadníků, podle kterých se jen brání před divochy, zcela obrátil a jako oběti zde určil indiánské kmeny. Reakce na sebe nenechala dlouho čekat a německé ministerstvo zahraničí nakázalo svým institucím v Hamburku a Berlíně, aby s Fričem rozvázaly smlouvy a dále se od něj distancovaly. Český badatel byl z tohoto velmi rozezlen a při zjištění, že se události dějí pro užitek spekulantů s půdou, odmítl mlčet o zvěrstvech, kterých byl svědkem. Začal sepisovat a rozesílat stížnosti. Frič se také zúčastnil kongresu amerikanistů ve Vídni, kde zveřejnil své teze a svůj nesouhlas se zacházením s indiánským etnikem. Bohužel pro něj se nesetkal s pochopením, ba naopak se na kongresu jeho názory označily za nepravdivé a Frič byl odmítnut nakonec i jako vědec.³¹

Po Fričově odjezdu z Brazílie však otázka utlačování nezmizela. Jeho názory se zemí nesly ještě dlouho po jeho odchodu. K ochraně indiánů se hlásilo několik lidí, uveden by měl být hlavně Cândido Mariano da Silva Rondón. Ten byl myšlenkami podobný Trompowskému,

²⁹ KANDERT, Josef. *On the centenary...* str. 138-139

³⁰ FRIČ, Alberto Vojtěch, Rodolfo FERREIRA FRIČ a Yvonna FRIČOVÁ. *Indiánská knížka...* str. 18-19

³¹ KŘÍŽOVÁ, Markéta. *Indiáni nebo Němci?...* str. 334-341

jenž nabízel podporu Fričovi při jeho pobytu v Brazílii. Rondón se zasloužil o zlepšení vztahů s Borory, indiánským etnikem z pralesů Matto Grosso. Dostal na starost ochranu původních etnik a jejich majetku. V příštích letech se tedy na Friče podařilo navázat a brazilská společnost upřednostnila indiány před německými kolonisty.³²

2.5.4 Zpět mezi indiány

V předchozích odstavcích byly zmíněné kmeny indiánů, které vytvářely problémy na jihu Brazílského státního útvary, byly to Kainganové a Xoklengové. Mezi Kaingany Frič působil. Tento lid byl velmi výbojný, to dokazuje i jejich výprava proti kmenu Ššeta-Kuruton. Kurutoné, jedni z nejméně vyspělých amerických indiánů, měli zajímavé znaky, odlišující je od ostatních indiánů. Frič označil jejich vzezření a chování jako více podobné opici než člověku. Měli větší horní část lebky a nezvykle pohyblivý palec u nohy, právě jako mají primáti. Když se snažil vytvořit slovník jejich jazyka, nesetkal se s úspěchem, jelikož jejich dorozumívání bylo plné skřeků namísto sofistikované mluvy.³³

Kainganové však také zaujali bádání českého etnografa. Měli totiž vousy, prvek se kterým se na svých cestách za indiány nesetkal. Objevil také žluté skvrny na zádech. Z nalezených poznatků vyslovil hypotézu o příbuznosti jihobrazílského kmene s asijskými Ainy. Této hypotéze také nahrával fakt, že obě etnika měla stejnou náboženskou mytologii. Považoval je tudíž za příbuzné mongolům. Při jeho bádání o původu indiánů se také zabýval myšlenkou, proč se indiáni, na rozdíl od evropských národů nedokázali posunout z vrchního stupně barbarství k civilizaci. V jeho knize *Indiáni Jižní Ameriky* své teze porovnává s výzkumem Lewise A. Morgana, amerického etnografa žijícího v 19. století. Jeho spisy se k Fričovi dostaly pozdě, až po uskutečnění jeho cest. Větší úsilí věnované přípravě by v tomto případě pro něj nebylo na škodu.³⁴

Frič se poté dostal až na brazilské pobřeží, kde za zbytek svých peněz provedl vykopávky v ústřicových kopcích. Vykopávky odhalily několik vrstev ústřic, lidských ostatků

³² KŘÍŽOVÁ, Markéta. *Indiáni nebo Němci?...* 342-347

³³ Tamtéž 334-341

³⁴ FRIČ, Alberto Vojtěch. ŠOLC, Václav, ed. *Indiáni Jižní Ameriky...* str.51-75

a mnoho dalšího. Artefakty byly rozeslány do všech muzeí, které o ně projevily zájem, nejvíce pak do muzea v dnešním ruském Petrohradu. Pouze několik si nechal Frič pro vlastní sbírku.³⁵ Na základě poznatků vyslovil teorii, že předci indiánů poznali oheň, ale pak ho zapoměli a trvalo jim jistý čas, než ho opět objevili.³⁶

2.5.5 Návrat mezi Čamakoky

Po ukončení prací na brazilských pobřežních nalezištích se vydal směrem na jih do Argentinské nížiny a do území Patagonie. Čekala ho zastávka mezi indiány z etnické rodiny Čé. Konkrétně to byly kmeny Pikunčé, Thuelčé a Pehuenčé žijící při řekách Colorado a Negro. Další kmeny této rodiny Rankelčé a Puelčé Frič navštívil v pampách, na západ od argentinského města Rosário.³⁷ Pobyt v druhé největší zemi Jižní Ameriky však netrval dlouho. Friče lákal návrat mezi jeho Čamakoky, odjel proto do Paraguayské přírody, jejíž krásu tolik obdivoval.³⁸

Po příjezdu ke kmeni Čamakoků zjistil, že kmen sužuje neznámá choroba, na kterou nikdo neznal lék. Frič ve snaze pomoci odjel do Baranca Branca a vzal s sebou syna náčelníka Čerwuiše Piošáda Mendozu. Plán byl jednoduchý, najít příčinu nemoci, vyléčit jí a přinést lék zpátky za účelem uzdravení všech nakažených v kmeni. Mělo to však háček. V Barancu Brancu nedokázali nemoci přijít na kloub, ba co hůř, pohořeli na ní i lékaři z Asunciónu, Concepciónu a Buenos Aires. Mladý indián tak byl nucen i díky shodě okolností udělat odvážný krok, vypravit se se svým bílým přítelem do Evropy a doufat v nalezení medicíny.³⁹ V Praze tím Frič způsobil velké pozdvižení. Živého indiána zde nikdo kromě cestovatelů neviděl. Zájem o jeho přednášky tak rapidně stoupl. Zajímavostí se tak alespoň lehce přiblížil přednáškám a výstavám Emila Holuba, jehož veřejné akce patřily v českých zemích k nejoblíbenějším.⁴⁰

³⁵ CRKAL, Karel. *Lovec kaktusů* str. 64

³⁶ FRIČ, Alberto Vojtěch. ŠOLC, Václav, ed. *Indiáni Jižní Ameriky...* str.114-122

³⁷ Tamtéž. str. 252

³⁸ FRIČ, Alberto Vojtěch, Rodolfo FERREIRA FRIČ a Yvonna FRIČOVÁ. *Indiánská knížka* str. 57

³⁹ FRIČ, Alberto Vojtěch a Yvonna FRIČOVÁ. Čerwuiš, aneb, Z Pacheca do Pacheca oklikou přes střední Evropu.4. rozšíř. vyd. Praha: Titanic, 20. str. 24-29

⁴⁰ ROZHOŇ, Vladimír. *Čeští cestovatelé ...* str. 130-137

2.6 Čtvrtá cesta v letech 1909-1912

2.6.1 Cesta za vyléčením Čamakoků

O strastích, které čekali na Čerwuiše Piošáda Mendozu a Alberta Vojtěcha Friče v českých zemích, se budu podrobněji věnovat v kapitole zaměřené na Fričovy sepsané vzpomínky z dob jejich života v Praze. Díky náhodě při vyléčení indiánovy nemoci se mohli oba roku 1909 vydat zpátky do amerického vnitrozemí. Čerwuiš si sebou nesl zdravého ducha, příběhy na vyprávění a spoustu pro něj cenných předmětů. Po příjezdu ke kmeni Čamakoků Frič vyléčil všechny nemocné indiány.⁴¹ Tímto skutkem si vysloužil velké uznání. Indiáni se na něj obraceli s různými dalšími případy. Jednou se Frič, podle toho, co zmínil v knize *Indiáni Jižní Ameriky*, pokusil zachránit od smrti ženu, která měla rozseknutou hlavu. Zranění způsobil její manžel, který po tomto skutku uprchl z kmene. Žena skoro až zázrakem přežila a tato událost jí velela k tomu stát se manželkou českého cestovatele. Její manžel se však časem vrátil a chtěl s Fričem svojí drahou vyměnit. Frič tuto nabídku přijal s radostí, žena byla totiž velmi otravná a hluchá. Zvykům indiánů se povětšinou nebránil, z velké části jen čekal co se stane, tím rychleji poznával jejich tradice a zvyky.⁴²

Jako výměnu za manželku pro Friče výše zmíněný indián měl nachytat dvojdyšné ryby. Tento úkol splnil a manželku získal zpět. Fričovi se podařilo získat několik velmi vzácných bahníků, ti byli velkou raritou. Ačkoliv platil ve vesnici za velkého léčitele, jeho samého sužovaly časté nemoci. Dlouho mu nechodily žádné peníze za zaslané sbírky a když už přišly, obratem je poslal domů rodičů a požádal je, aby mu za peníze postavili dům. Na své cestě se také zastavil za indiány Kauděvo. Velmi obtížné při jeho výzkumech bylo přemluvit indiány k fotografování. Domorodci totiž neposlušali, nechtěli stát na jednom místě a ostatně výsledná fotografie je ani moc nezajímala.⁴³

⁴¹ CRKAL, Karel. *Lovec kaktusů...* str.71-72

⁴² FRIČ, Alberto Vojtěch, ŠOLC, Václav, ed. *Indiáni Jižní Ameriky....* str. 45-50

⁴³ CRKAL, Karel. *Lovec kaktusů...* str.72-74

2.6.2 Vliv války na Alberta Vojtěcha Friče

V době, kdy se Frič snažil podniknout pátou cestu přes oceán, se v Evropě začalo válčit. První světová válka ale nebyl nějaký menší konflikt, který by mu umožnil v klidu odjet pryč. Naopak visela ve vzduchu hrozba narukování do armády. Frič za žádnou cenu do války nehodlal vstupovat, musel si zajistit úlevu od úřadů. Povedlo se mu to jedině vydáváním se za nemocného a neschopného služby. Tato úleva však měla i svá úskalí. Kvůli kontrolám a strachu, že bude shledán způsobilým, se neodvážil pořádat vlastní přednášky a jeho jediný příjem tak tvořila tvorba písemná. Frič zasílal svoje články do různých periodik a pomalu začínal šetřit na cestu.⁴⁴

Při čekání na konec války se u něj opět rozmohla a naplno se vrátila vášeň ke sbírání kaktusů. Svým pěstováním na zahradě a prostorách své vily Božínky se vrátil do svých mladých let, kdy se stal velmi uznávaným znalcem kaktusů. Ačkoliv znalosti nezapomněl a na kaktusy při svých cestách nikdy úplně nezanevřel, nemohl svému koníčku věnovat dostatečný čas. Přeci jenom hledání kaktusů mohl podnikat kdykoliv, ale cesty k indiánům, kteří pomalu, ale jistě vymírají, nemohl odložit. Opět se pustil do organizace kaktusářského života v Praze. Do časopisu *Svět zvířat* přispíval články o kaktusech. Nicméně kvůli válce se Fričovi nedařilo najít moc nadšenců do kaktusové problematiky. Kaktusy neprodával, ale naopak je v této době začal nakupovat. Jeho peníze s dobovou inflací ztrácely na hodnotě a nemohl tak šetřit na pozdější cesty.⁴⁵

První světová válka tak udělala velký zlom ve Fričově vědeckém působení, od etnografických studií a zkoumání indiánů se totiž během několika let opětovného pěstování kaktusů stal z cestovatele opět botanik a v jeho příštích výpravách tak vidíme spíše hledání nových druhů zmíněné pichlavé rostliny než sbírání indiánských artefaktů. Po skončení války a vyhlášení Československé republiky začal Frič opět přednášet.⁴⁶

Pro jeho vliv jsem se tedy snažil shrnout jeho první čtyři cesty do Jižní Ameriky. Frič se na začátku 20. století. Proměnil od zapáleného botanika do etnografa a ochránce práv indiánů. Jeho výrazná změna zájmů proběhla v první výpravě do Brazílie. Ačkoliv tedy sbíral kaktusy i v dalších výpravách, šlo převážně o způsob, kterým splácel financování jeho cest.

⁴⁴ CRKAL, Karel. *Lovec kaktusů*. str. 74-75

⁴⁵ Tamtéž. str. 75

⁴⁶ Tamtéž. str. 76

Zájem o indiány u něj rostl s každou další podniknutou cestou. První výprava znamenala jeho prvotní kontakt s indiánským společenstvím. Při druhé cestě se jeho myšlenky soustředily především na sběr etnografických předmětů a porozumění necivilizovaným kmenům. Na třetí cestě pak působil jako důležitá osobnost v řešení indiánské otázky a rozřešení sporů mezi indiány a německými kolonisty v Brazílii. Z této cesty si také přivezl do Prahy indiána, se kterým se později vydal na svojí poslední etnograficky zaměřenou výpravu do vnitrozemí Jižní Ameriky.

Celkově pro světová muzea Frič nasbíral několik tisíc etnografických artefaktů. Ty jsou dnes uloženy v Náprstkově muzeu, ale také v německých muzeích, Vídni či dokonce v Petrohradě. Ohledně etnografie a její problematiky spolupracoval s německými vědci Karlem von Steinenem, Eduardem Selerem, Hermannem Beyerem či Ernestem Sieckem. Téma diskuse se točila především ohledně náboženství a mytologie kmenů z Gran Chaca. Zde také lze nejvíce vidět jeho přínos etnografii, kde se na poli diskuse mohl opřít o výrazně hlubší znalost do indiánské problematiky.⁴⁷

⁴⁷ KANDERT, Josef. *On the centenary...* str. 111-137

3 Fričovy texty o pobytu mezi indiány

Fričovy texty lze rozdělovat podle několika hledisek. Dají se roztrždit podle data, kdy je autor psal. Mohou být vnímány podle odbornosti či cílové skupině, pro kterou je daný text určen. Pojmout se rovněž dají podle tématu, jemuž se věnují. Právě tuto poslední skupinu jsem si vybral pro účely této kapitoly. Chtěl bych zde ukázat, jakou měly dané texty hodnotu a do jaké míry se dají použít jako kvalitní pramen.

V této kapitole použiji dva prameny sepsané Albertem Vojtěchem Fričem. Jako první zde využiji jeden z jeho prvních textů, a to knihu *Mezi Indiány*, vydanou v roce 1918. V tomto případě jsem použil přímo toto jediné vydání. U této publikace se zaměřím na jeho první větší sepsání cestovatelových příhod z indiánského prostředí, jak je interpretoval veřejnosti a jaký měl být smysl vydání této knihy.

U druhé knihy, kterou v této kapitole budu rozebírat, již lze mluvit jako o jeho nejrozsáhlejším díle. Konkrétně se tady bude jednat o knihu *Indiáni Jižní Ameriky*. Tato monografie má velký etnografický význam a já bych rád rozebral, do jaké míry je tento text důležitý pro pochopení indiánů v českých zemích. Zde byla kniha poprvé vydána roku 1943, avšak já jsem použil pro tuto práci přepracované třetí vydání obohacené o nový obsah, zároveň zde však zůstalo vše ze staršího vydání. Tato mnou použitá verze se datuje do roku 1977 a bylo vydáno za pomoci jeho syna Ivana Friče a Václava Šolce.

U těchto dokumentů by mělo jít především o jejich etnografickou hodnotu, a tedy vnímání pramene pro jeho důležitost k pochopení indiánského života kmenů, které autor navštívil. Oba tyto texty byly psány s jistým odstupem od jeho cest. Většinou tedy byly vytvářeny, když měl Frič čas potřebný na vydání knihy. První kniha tedy byla vydána 6 let po jeho čtvrté cestě, tedy když končila První světová válka. Druhá kniha byla psána ještě s větším odstupem od jeho poslední výpravy do Ameriky, konkrétně tedy 14 let. Navíc jeho pátá, šestá, sedmá a osmá výprava se již nenesly v duchu etnografickém, ale našly své místo na poli bádání botanického rázu. Rád bych se však soustředil na jeho důležitost pro vnímání indiánů než na jeho význam pro botanickou vědeckou obci. Koneckonců monografie Karla Crkala *Lovec kaktusů* se právě této botanické části věnuje více než dostatečně. Frič každopádně, jak již bylo zmíněno, psal knihy s velkým časovým odstupem a mohou být tedy některé informace zkreslené.

3.1 Mezi indiány⁴⁸

Kniha vydaná Fričem pod názvem *Mezi indiány* je první z jeho odbornějších textů sepsaných do jedné knižní verze. Jak jsem již výše naznačil, kniha vznikala po jeho čtvrté výpravě a psal jí během právě probíhajícího mezinárodního konfliktu. Fričovi nechtěli poskytnout nikde finance na čistý velký cestopis, zasadil ho tedy do této publikace. Rozložení knihy rozlišuje dvě základní části textu. Začátek je psán jako cestopis a zhruba v polovině zabírají místo texty z žánru beletrie.

Začátek textu je věnován jeho mládí a vytvoření si vztahu ke kaktusům. Slouží tak jen jako uvedení do děje, kde popisuje vlastně celé jeho dětství jako odraz sedmi příběhů a kapitol. Následně po humorném oznámení o jeho údajné smrti a nekrologu začíná putování po pralesích a indiánských kmenech, které je napsáno velmi zajímavým cestopisným způsobem. Plynule se tak v knize čtenář přečte do popisování zvyklostí indiánů a uvedení do jejich bájí, náboženství a stylu života. Jelikož je kniha psána po jeho sporech při třetí cestě mezi indiány, je zde zmíněn i jeho konflikt s německou vládou a osadnicích v Brazílii.

Hlavní část této cestopisné poloviny se věnuje jeho objevům podél řeky Pilcomayo. Zmiňuje tu údajných 20 velkých výprav do vnitrozemí včetně smrti postav jako Crevaux, Ibarreta nebo Ramón Lista. Jak sám píše Gran Chaco bylo v té době velmi neprobádané, ačkoliv se o změnu tohoto stavu snažili jak paraguayská vláda, tak lidé z Bolívie. Jako jedinou úspěšnou zde popisuje výpravu Storna a Freunda z roku 1890. Tento začátek je jistě zvolen za účelem přiblížení nebezpečí, kterému musel čelit, celkově tak z jeho psaní působí jako velký odborník, neohrožený jakýmkoliv cílem. Vzhledem k faktu, že tato kniha nemá být čistou odbornou prací lze u cestovatele pochopit, že se snaží vyzdvihnout a vytvořit ke své osobě jistý kult neohroženého badatele a cestovatele, jistě to působilo dobře na čtenáře, kteří jsou koneckonců pro prodej knih velmi důležití. Také z jeho vyjadřování na první pohled není znát, že by cíl jeho cesty byl cesta za objevováním indiánských zvyků a tradic. Poté co se však čtenář přečte objasňováním Ibarretovy smrti, dle Friče zcela zasloužené ze strany kmenů, dostává se konečně do části věnované pobytu mezi indiány.

Zprvu v textu není znát žádné extrémní upřednostňování indiánských kvalit, jak jsme u Friče zvyklí. S přibývajícimi stránkami se tento jev začíná vyskytovat až je ke konci odborné

⁴⁸ Pokud nebude uvedeno jinak, zpracováno podle: FRIČ, Alberto Vojtěch. *Mezi indiány...*

části vygradován do již zmíněného sporu mezi indiány a Němci. Tam se staví Frič jednoznačně na stranu původních obyvatel kontinentu. Zmiňuje zde všechny špatnosti konané německým obyvatelstvem jak na přírodě, tak na indiánech. Jeho návrhy, jak již bylo zmíněno v předchozích kapitolách, se nesetkaly s úspěchem a sám autor zmiňuje rozhořčení z tohoto vyústění.

Velkému detailu se zde dočkal indiánský kmen Bororó. Frič na několika stranách popsal kompletní zvyklosti a životní strasti indiána tohoto kmene. Od obřadních tanců, válečných zvyklostí až ke zpěvu, jenž v tomto kmeni hrál velmi důležitou roli. Zde také Alberto Vojtěch Frič rozmlouvá o pravděpodobně špatně určených indiánských rodinách. Svou teorii však nemůže z nedostatku důkazů jednoznačně potvrdit ani vyloučit, přeci jen sám ví, že do oblasti se podobní badatelé dostali až na samém konci kmenové dominance v pralesech. Trápí ho zde, že na vlastní oči vidí vymírání indiánů, kteří neřešíc postupující civilizaci stále válčí také mezi sebou a pomalu ale jistě vymírají. Příchod křesťanů však v několika ovlivněných kmenech kompletně změnil jejich navyké chování a naučil je se částečně přizpůsobit.

Zajímavá je kapitola, ve které je Frič součástí kmene Kainganů jdoucích na lov Kurutonů. Z jednoduchého vyprovokování připravené pasti od slabšího kmene se vytvořil velmi silný pochod za cílem zotročení rivalského kmenu. Sám se bál, co tomu řeknou německé ústavy až se dozví, že se zúčastnil výpravy na chytání lidí. Přeci jen strach o práci, která právě začala byl na místě. Jeden z jeho přátel v kmeni mu popsal že Kurutoni jsou vlastně Kainganští uprchlí otroci a že si je jdou vzít zpět do svého vlastnictví. Lovu se nakonec zúčastnil a byl svědkem naprosto mírumilovného obsazení jednoho kmene druhým. Proti jeho verzi ušlechtilého indiána, ctícího zákony přírody a nezatíženého civilizací byl jistě tento skutek důkazem, že indiáni nejsou v jistých ohledech lepší a jsou to přeci jen lidé s lidskými chybami v určitých věcech. Barbarský indiánský kmen na úrovni civilizace v Evropě před několika tisíci lety musel mít nějaké zvyklosti podobné této ranné době. Ve světě, kde již otroctví vymizelo, Frič v hloubi pralesa našel staré zvyky u indiánů. I když se snaží ukázat zde indiány v dobrém světle, je dobré zmínit i některé špatné vlastnosti, čímž dosahuje jisté formy objektivitu. Sluší se však říct, že takto záporné vlastnosti u indiánů jsou rychle napsány a autor se je snaží i odůvodnit, pro nepozorného čtenáře to tak může působit jako kdyby se nic špatného nedělo.

Druhá polovina knihy, určená převážně pro beletrii je naopak výběr zajímavých romantických příběhů, které buď dříve vyšly v nějakém periodiku jako povídka nebo poznaly světlo světa až na těchto stránkách. Tyto příběhy byly použity i v jiných publikacích. Mezi tyto povídky patří například několikrát použité povídky o dršťkové polévce, zpívajícím pralesi či

výše zmíněném lovu Kainganů. Celkem tedy kniha obsahuje třináct příběhů. Zakočena je příběhem, částečně zmíněném už na začátku celé knihy. Jedná se o jeho velmi známou povídku *Měla mně ráda – zvěděl jsem to pozdě*, která je citována snad ve všech publikacích psaných o Albertu Vojtěchu Fričovi, pojednává o jeho indiánské manželce Lorei (Černé kachně). Tyto příhody a události pak i přes svou menší odbornou hodnotu vytváří v čtenáři pocit divoké přírody a přibližují styl chování lidí mimo civilizaci.

Ačkoliv *Mezi indiány* není určena přímo odborným očím, Frič se skrze knihu snažil přiblížit život v pralesích jihoamerického kontinentu neznalému evropskému člověku. Zároveň zvládá vytvářet kolem sebe jistý cestovatelský kult, kde působí jako světa znalý odborník. Pro potřeby společnosti je však kniha více než zajímavou, přeci sám o sobě tvrdí, že se snaží být odbornější než někteří jeho kolegové z cestovatelských kruhů, je tak docela dobře možné, že tehdejší společnost s jistou dávkou fantazie počítala u každého podobného díla z pera některého z cestovatelů. Jeho cíl přiblížení divočiny čtenáři se tak více než daří. Vedlejší produkt mínění knihy o snahy porozumění indiánským etnikům zde je kvalitně nastíněn, navíc toto téma zde není tolik nuceno do popředí, jak by se dalo čekat od člověka odmítnutého odborníky pro přílišnou fanatičnost.

3.2 Indiáni Jižní Ameriky⁴⁹

Velká monografie vydaná Albertem Vojtěchem Fričem poznala světlo světa až v roce 1943. V době, kdy se již naplno vrátil ke sběru kaktusů se na konci jeho života rozhodl doplnit svůj přínos vědě i o etnografické dílo. V tuto dobu totiž Frič má za sebou již několik velmi odborných textů pojednávajících o jedné z jeho životních vášní, tedy o kaktusech. Zmínit bych určitě měl jeho text *O kaktech a jejich narkotických účincích* vydaného pod hlavičkou nakladatelství Sfinx roku 1924. Jeho vliv na botanickou vědeckou obec ať už v českých zemích nebo ve světě byl velmi rozsáhlý, jeho popisy dosud nepopsaných rostlin a jejich účinků se setkávali s obdivem. Avšak druhá část jeho vědeckého přínosu zůstávala do této doby částečně v pozadí. V době, když už mu bylo více než šedesát let vydal práci zvanou *Indiáni Jižní*

⁴⁹ Pokud nebude uvedeno jinak, zpracováno podle: FRIČ, Alberto Vojtěch, ŠOLC, Václav, ed. *Indiáni Jižní Ameriky...*

Ameriky. Psána byla tedy v době, kdy se rozjelo vydávání jeho knížek pro mladší publikum a kdy se věnoval především psaní. Ačkoliv od posledního významnějšího etnografického bádání ho dělily desítky let, práci to vůbec neuškodilo.

V porovnáním s první zde zmíněnou knihou se jedná o převážně odborné dílo. Ve velké části textu zde Frič pojednává o všelijakých indiánských zvycích a tradicích, které měl tu čest poznat po dobu svého působení v zámoří.

Kmen Šavantes, o kterém se zde zmiňuje v souvislosti s první výpravou, podle všeho vymřel několik let po jejich vzájemném kontaktu, o těchto indiánech se ví jen málo, Frič však byl jedním z cestovatelů, kteří si nimi alespoň částečně přišli do styku. Zde tak lze vyčíst jeho snahu přiblížit světu indiánské kmeny o kterých nejspíše už nikdo nic nenapíše a na které se časem zapomene. Během své druhé cesty zapadl mezi indiány s nejhorsí pověstí, kterému se v Gran Chacu vyhýbala většina cestovatelů. Kmen Čamakoků se při svém poznání snažil co nejlépe popsat a zachytit jejich život, právě ze strachu z vymření a zapomnění. U indiánů kupříkladu popsal velmi zajímavou metodu léčení pomocí fakýrismu a hypnózy. U jiného kmene Kuvade uvádí třeba zkoušku dospělosti v podobě zabití jaguára v přírodě. V neposlední řadě zde jistě zaujme zvyk žen kmene Kad'uveo soupeřících o svého manžela v ženských válkách. Nepopisoval však jen události uvnitř kmene, ale i války mezi kmeny.

V monografii zde také uvádí vytvoření 36 slovníků, zde nejspíše nebude úplná přesnost ve významech jednotlivých slov a skřeků či počtu různých jazyků, avšak nelze Fričovi upřít snahu o zachycení cizího jazyka pro další generace. Staví se zde také do opozice proti některým etnologům, když tvrdí že některé z tamních etnik nemohou být kvůli velké rozdílnosti příbuzné. Výprava za Borory jistě význam uchování památky naplnila tento kmen podobně jako mnoho dalších vymřel ještě během Fričova působení v amerických končinách. U indiánů se podle svých slov většinou těšil vlídného chování, u některých uvádí konkrétní důvody pro jejich důvěru.

Mezi jeho největší etnologické přínosy jistě patří objasnění způsobu indiánského porodu zvaného *kuvade*, kde kolem rodičky je zapálena chatrč, zatímco manžel je zděšený a odhání zlé duchy pryč z oblasti. Nejedná se zde však jen o popsání kmenů z první či druhé výpravy, ale popisuje zde indiány z prvních čtyř výprav. Objevuje se zde samozřejmě několik již zmíněných událostí, příběhů nebo zvyků. Ať už se jedná o Čerwuiše, indiána na cestě Evropou, příběh o ženě s rozseknutou hlavou od sekery nebo válka a podrobení si kmene Kurutonů. Jisté indiánské kmeny, jak již bylo zmíněno určil v této stati k asijským kořenům, především tedy kvůli

vlastnictví vousů. Objevuje se zde i příhoda s nalezenými vzácnými kovy, později prodanými za slušný obnos.

Jedna z jeho velkých polemik byla určení důvodu, proč indiáni uvízli na vrchním stupni barbarství a nedošli k civilizaci. Porovnává zde své znalosti s teorií Lewise A. Morgana. Hypotéz o životě indiánů zde můžeme najít několik, Frič se snažil přijít chování indiánů na kloub. Jednak pro vlastní poznání a jednak z důvodu pochopení širší společnosti k indiánským kmenům.

Výpis Fričem objevených zvyků, tradic nebo jiných odlišností by byl velmi obsáhlý, prakticky každá stránka popisující zde život mezi indiány působí naučně a čtenář se dozví velké množství zajímavostí. Pro příklad mohu ještě zmínit popis indiánské matematiky, hlasování u dýmky míru, písma a ornamentálních kreseb. Takhle rozsáhlý popis tolika věcí v indiánském životě neměl v českém dobovém tisku obdoby.

Kniha, i když se zdá být odborným textem, tak v ní nechybí ani několik příběhů, které jsou vytvořeny pro lepší pochopení a navázání souvislostí. Ačkoliv se zdá toto dílo velmi rozsáhlé, mělo být pouze první částí plánovaného vydání několika knih zabývajících se indiánskou tematikou.⁵⁰ Je zde vidět snaha Friče na stará kolena vytvořit velké indiánské paměti. Cílem přitom stále zůstává tatáž myšlenka či několik stěžejních bodů a vzkazů veřejnosti. Představení indiánů a jejich života jako námi rovných, ale zároveň extrémně odlišných jedinců. Frič sice chápe, že rovnosti zde dosáhnout v jeho době nejde, obzvláště pak když uvedeme v potaz datum sepsání knihy, tedy vznik na pozadí Druhé světové války, kde se o rovnosti a nerovnosti různých národů jednalo asi nejvíce. Vytváří zde také odkaz již zaniklých kmenů a jejich způsobu života a vnímání divočiny. Proto kniha jistě vzbuzuje zamyšlení nad jednáním s ohroženými indiánskými kmeny.

Obě knihy tak v sobě nesou různá poselství a názory. V době, kdy Frič žil však tyto názory neměli šanci uspět ve velkém měřítku. Dobře je to vidět na příkladu několika kmenů, které i přes snažení několika osobností, ať už Friče nebo jiných podporovatelů zachování indiánských kmenů, se nedožili ani prvního vydání Fričovi etnografické monografie. Z pohledu etnografie se tak jedná o dvě významná díla a lze dle nich zhodnotit Fričův přínos k poznání cizích kultur. Z knih naštěstí nevyzařuje takový zápal pro věc jako z Fričových výstupů na světových amerikanistických kongresech. Je proto možná nejlepší, že jsou oba texty psané

⁵⁰ HODAČ, Tomáš. *Dialektika divočiny a civilizace: způsoby konceptualizace a reprezentace indiánů v díle Alberta Vojtěcha Friče* [online]. 2009. str. 43

s delším časovým odstupem od příjezdu z cest. Samozřejmě obhájení zájmu kolonistů zde nenajdeme, koneckonců oni svou válku o přežití vyhráli a knihy tak nejsou věnovány jim, tedy známé civilizaci, ale vymírajícím kmenům, zajímavým pro svoji rozmanitost a přirozenost.

4 Příběhy Alberta Vojtěcha Friče pro širší veřejnost

Spisy Alberta Vojtěcha Friče, jak již bylo uvedeno, nejsou jen odborné knihy s prvky beletrie. Jsou to také příběhy psané cestovatelem pro mladistvé a širší veřejnost. Řeč je o třech publikacích, konkrétně tedy *Strýček Indián*, *Dlouhý lovec* a *Hadí ostrov*. Zde se objevují příběhy z Fričova života převedené do romantických příběhů. Jejich pravost zde nehraje důležitou roli. U povídek z prostředí pralesa se chci zaměřit podobně jako u předchozí kapitoly na jejich poselství vůči lidem. Psané jsou stejně jako většina jeho publikací na sklonku jeho života na pozadí válek. Je tedy otázka, zda tyto typy knih něco přidaly do společnosti třicátých a čtyřicátých let dvacátého století. Vzhledem k jejich několika vydáním lze předpokládat, že mezi společnostmi, dokonce i mezi několika generacemi, se jedná o velmi oblíbené knihy a jejich působnost se tedy může zdát celkem velká. Ke všem třem knihám navíc dodal skvělé kresby Zdeněk Burian.

Další knihou, kterou zařadím do této kapitoly, je *Čerwuiš, aneb, Z Pacheca do Pacheca oklikou přes střední Evropu*. Vybral jsem si pro tento úkol nejnovější vydání, obsahující však všechny příběhy z původního vydání. To samé platí u třech povídek zmíněných výše na stránce. Kniha o indiánském lovcí, který dobývá Evropu, však nebyla vydána z rukou Friče, jedná se o souhrn jeho povídek o indiánu Čerwuišovi. Povídky vycházely v časopise *Pestrý týden* během Druhé světové války. Z tohoto důvodu jsem se tedy rozhodl je zahrnout do této bakalářské práce. Vypovídají hodně o Fričově chování k indiánovi, a naopak divochovo chování v civilizované Praze počátku dvacátého století.

4.1 Strýček Indián⁵¹

Kniha s původním názvem *Kalera Marsal*, podle vápenky, ve které se odehrává velká část děje, byla poprvé vydána v roce 1921, kdy ji nechala poprvé vytisknout Draga Fričová. Později od roku 1935 se vydává pod názvem *Strýček Indián*. Dočkala se od té doby pěti vydání, což značí dost o jeho popularitě.

Hlavní postavou tohoto dobrodružného románu je osoba jménem Karaí Pukú. Jedná se o vyobrazení Friče v pralese. Tato postava se vyznačuje především svojí perfektní povahou. Ačkoliv se v knize píše, že není potřeba zbytečné idealizace, tento muž je ve všem správný, chová se perfektně, všechny spory dobře vyřeší a nechce mít s nikým žádný problém. Je také mezi ostatními postavami velmi váženým společníkem.

Příběh se odehrává v období Fričovy druhé cesty do Jižní Ameriky, kde se mimo jiné právě setkal se zde zmíněným indiánským kmenem Čamakoko. V této době sice Frič reálně teprve indiánské kmeny poznával, avšak pro potřeby knihy zde působí velmi sebejistě a umí si poradit s každou nástrahou divočiny.

Postavy, kolem kterých se odehrává děj této knihy, jsou pracanti na vápence (Giovanni, Joaquin), rodina vedoucího (Don José, Doña Dolores, Josefka a Jakoubek), několik příslušníků indiánských kmenů a lovec z pralesa Nené Fiori. Všechny postavy působí celkem nezkušeně a rady berou převážně od Karaího. Joaquin zde zosobňuje zápornou postavu a každá jeho věta je zlá nebo má nekalé úmysly. Frič ho zde vykreslil jako přesný opak Karaího, tedy zlý, falešný, zbabělý a hrabivý. Přeci jen se však jedná o dobrodružnou knihu pro mladší publikum, takže tato postava je zde více než správně. Ostatní postavy se snaží jednat, jak nejlépe dovedou, většinou však ale uvíznou na mrtvém bodě při důležitém rozhodnutí a přenechají tak prostor pro radu od Karaího.

Jako nosný příběh zde je výskyt velkého jaguára ze Santa Cruzu, se kterým se Karaí statečně utká, souboj sice skončí dobře, Karaí však není i díky své nemoci příliš zdravý, potřebuje se vydat na cestu a nemůže jít sám. Rozhodne se s ním jít Giovanni a cestou je zachvátil velká bouře v pralese. Tento motiv je ostatně ve Fričových textech velmi častým, již se zmínila povídka *Jak prales zpívá*.

⁵¹ Pokud není uvedeno jinak, zpracováno podle: FRIČ, Alberto Vojtěch a Yvonna FRIČOVÁ. *Strýček Indián*. 7. vyd., V nové úpravě 1. vyd. Praha: Titanic, 1995

Motivem této knihy, první z trilogie o Karaím Pukú, je jednoznačně důvěra a snaha ukázat indiány v dobrém světle. Fričova postava se snaží v průběhu celé knihy vysvětlit indiánské chování a zařídit, aby se jich lidé na vápence nebáli a místo toho s nimi dobře soužili. Ostatně i zkušeného lovce Neného zde popisuje jako neznalého indiánských tradic. Během popisu tu tedy máme možnost poznat další z indiánských zvyků a zákonů. Těmi je tato kniha opravdu značně obohacena. Karaí zde vystupuje jako věrný přítel indiánů, kteří ho následují prakticky na každém kroku, jak si jejich věrnost a oddanost vysloužil zde nepopisuje. Občas to tedy vypadá jako, kdyby indián byl Fričovým sluhou. Jako nejčastější výjev se ve Fričových příbězích vyskytuje sezení u ohně a kolování tykve s *maté*, místním nápojem. U tohoto výjevu většinou postavy diskutují a Karaí vnáší do konverzací nějakou hlubší myšlenku. Jelikož jde o knihu pro mládež, není zde žádné drsné realistické vyobrazení divočiny. Naopak kniha je prakticky prošpikována účelnými radami do pralesa.

Jak již bylo zmíněno, hlavní roli zde hrají indiáni a jejich představení světu. Frič se snaží naznačit, že se správným chováním můžete s indiány bez starostí žít, a navíc si získáte jejich oddanou lásku a věrnost. Prakticky celý kmen zde působí jako velmi mírumilovný a působí až uměle. Přes všechna uctívání zvyklostí indiánů, které jsou Karaího velmi důležité se v jedné kapitole vzepře náčelníkovi kmene a nepřímo ho označí za velkého podvodníka a poštvé proti němu jeho kmen. Tenhle moment jde kompletně proti jakémukoliv tvrzení o ideálním indiánském životě. Karaí zde prakticky podkopává představitele náboženství v indiánských kulturách. Lze to také brát jako jakýsi výsměch náboženství. Frič byl ateista a jeho politické a náboženské názory dával často najevo v jeho periodiku *Očista*⁵². Možná se tedy snažil v dětech při čtení vzbudit myšlenku o nepravosti náboženství a neexistenci boha. Nejspíše to ale nejde brát tak tvrdě jak je naznačeno a bylo to zde použito jen pro představu o primitivnosti šamanského náboženství.

Jeho kniha tak určitě mohla mít na mladého člověka jistý vliv ve formování názoru. Kromě klasického poučení, že dobro vždy zvítězí, zde především šlo o pochopení indiánských zvyklostí a snaha vytvořit představu o mírumilovných indiánech. Zároveň je zde myšlenka, že největší poklady pro Friče nejsou zlato a stříbro, ale artefakty jím nasbírané na cestách, jako památky na indiány, na druh lidí, kteří se nikdy nepřizpůsobí civilizaci a budou nadále žít svým spokojeným přírodním způsobem. Zmíněn zde je také původ Paraguayců v oblasti, tedy že

⁵² HODAČ, Tomáš. *Dialektika divočiny...99-100*

v sobě mají také indiánskou krev a že by se tak k nim měli chovat s větší úctou.

4.2 Hadí ostrov⁵³

Tato publikace byla vydána ze všech tří částí nejpozději. Dokonce se jejího vydání nedožil ani sám autor Alberto Vojtěch Frič. Kniha vyšla pár let po jeho nečekaném úmrtí a později se stejně jako ostatní knihy ze série dočkala několika vydání. Děj se odehrává tentokrát během Fričovy třetí cesty a konkrétně se tedy čtenář ocitá na pobřeží brazilského státu Sana Catharina v okolí Florianopolis.

Opět se zde objevuje postava Karaího Pukú, který je zosobněním perfektní povahy člověka. Zdatně mu však v tomto díle sekundují i vedlejší postavy Pandega, Ramos, Mariá a Inocencio. Nenachází se tu kromě výběřčích daní také žádná vyloženě záporná postava jako v ostatních dílech. Naopak postavy, které zezáčátku se tváří jako záporné, se začnou díky příjezdu Karaího chovat dobře a stanou se z nich velcí dobráci.

V příběhu se dostáváme do rybářské vesnice poblíž hadího ostrova. Název má podle nespočtu hadů, vyskytujících se na ostrově. Karaí pomocí důmyslného nápadu vyžene hady z ostrova pryč a chystá se provádět vykopávky, které by mohly mít velkou archeologickou hodnotu. Mezitím jsou hrdinové konfrontováni s výběřčími daní, kteří symbolizují zkaženost úřadů a jejich působení na nic netušící vesnické obyvatelstvo. Naopak vesničané se po příchodu Fričova hrdiny velmi semknou a vyženou výběřčí pryč z vesnice.

Velice vítaným prvkem je jistě obohacování textu o španělské výrazy či speciální výrazy z různých jazyků a nářečí jihoamerického kontinentu. Tento jev ostatně můžeme vidat téměř ve všech Fričových textech. Bez této maličkosti by se jistě kniha obešla, avšak právě tyto detaily dávají knihám jakési vyšší úroveň a mírné odbornosti.

Naopak, co tento díl postrádá, je výrazná přítomnost indiánů, je ale zajímavé, že Frič možná proměnil místní černošskou menšinu v ještě výrazněji utlačovaný národ, než jsou

⁵³ Pokud není uvedeno jinak, zpracováno podle: FRIČ, Alberto Vojtěch. *Hadí ostrov. 6. vydání, V nové úpravě 1. vyd. Jihlava: Madagaskar, 1995*

indiáni. Náboženství tentokrát v knize nehrálo žádnou roli. Dále místo indiánských zvyklostí se zde popisují vlastnosti brazilských venkovanů a jejich každodenní problémy.

V této povídce je stěžejním motivem lidská povaha. Frič se snaží v člověku vzbudit dojem, že pokud bude každý na všechno sám, bude si hledět jen svého a nechá se zlákat hamižností tak budou všichni jenom nešťastní. V pravém kontrastu se vyvinou postavy této knihy, když svojí šlechetností, štědrostí a milou povahou najdou štěstí, bohatství, uznání, lásku i všeobecné blaho ve vesnici. Karaí tak během krátkého pobytu přemění špatné lidi na dobré. Tento motiv je pak dobrý pro interpretaci k mládeži, jelikož se kniha snaží v lidech probudit dobro a dobré charakterové vlastnosti.

Dalším vzkazem čtenářům zde určitě jsou projevy rasismu ze strany brazilských státních úředníků. Brazilská vláda je zde celkově vylíčena ve velmi špatném světle, po událostech třetí výpravy Frič nenašel pochopení a nebál se vládu zkritizovat. Každopádně Inocencio, který je černé pleti, se zde stane starostou vesnice a všichni ho musí poslouchat. On sám tomu nemůže uvěřit a chová se stále velmi prostě, skromně a častokrát i ponížene oproti ostatním. Frič se tak zde snaží opět nadhodit téma rasismu. Nezáleží na barvě pleti, ale spíše na jím zde vyzdvihovaných charakterových vlastnostech. Mimo jiné se zde opět objevuje téma přírodního bohatství a předmětech zanechaných lidmi, kteří zde žili před nynějšími osadníky. V tom vidí Frič pravé bohatství útesů na Hadím ostrově.

Celkově tak má kniha funkci spíše výchovnou a snaží se v čtenářích potlačit zhoubné myšlenky a nečestné jednání. Rasismus zde patří jako velmi vhodně umístěné téma, vzhledem k názorům, které panovaly v době vydání knihy a také v době která následovala a toto téma otevřela. Obě zatím zmíněné knihy se tedy vyznačují svým cílením na mladší publikum a snahu formovat jejich mysl správnými myšlenkami. Tato kniha je ze všech tří také nejvíce mírumilovnou a lze tedy chápat jako určená pro ty nejmladší zájemce.

4.3 Dlouhý lovec⁵⁴

Poslední z třídílné řady dobrodružných knížek pro mládež od Alberta Vojtěcha Friče opět vrací Friče mezi indiány. Jako ostatní knihy i tato se dočkala několika vydání v průběhu dvacátého století. V předmluvě si autor postěžoval na jeho nedocení ze strany Náprstkova muzea. Píše, že v muzeu raději mají falešné věci, co se lesknou, namísto jeho špinavých předmětů, sebraných přímo od kmene. Ačkoliv je tento díl byl poprvé sepsán ještě před uvedením Hadího ostrova. Autora mrzí, že se svými ideály nehodí do jeho doby.

Setkáváme se zde také se starým známým Karaím, jemuž tentokrát sekunduje několik lovců, kteří nás provázejí celým příběhem. Konkrétně tedy máme již jednou zmíněného Neného Fioriho, Dona Pabla, Julese, Alonza a dvě vyloženě záporné postavy Malheirose a Rodolfa Voelkera. Negativní vlastnosti Malheirose jsou hamižnost a zlé chování. Voelker potom je vůbec asi nejhorší postava z Fričových knih pro mladá. Jeho schopnost urážet lidi je velmi obdivuhodná. V lidech každá jeho urážka vyvolává chuť mu něco provést, jenomže on jako starý zchátralý lovec nemá sílu se bránit, a tak Karaí nabádá ostatní lovce o schovávavost i nad takto zlým a nepříjemným člověkem.

Příběh má o dosti vážnější téma než předchozí díly. Statkář Malheiros si najme skupinu lovců na vyklizení jeho území od divokých šelem, co je však horší, najme si také vojenskou skupinu, aby z jeho pozemku vyhnal indiánský kmen Kad'uveo přičemž počítá s jejich úplným vyhlazením. V Barrancu Brancu, kde se děj odehrává, se tak bude rozhodovat o budoucnosti celého jednoho indiánského kmene. Mimo jiné si zde statkář přeje jako bonus smrt jednoho z lovců, který mu chce utéct se ženou. Jak se kniha vyvíjí, tak se dostane čtenář i k ozbrojeným střetům mezi caucheros, tedy vojenskou skupinou, a indiány. Karaí se snaží pomáhat primitivnímu kmenu a na konci jsme i svědky indiánského přepadení vojáků.

Už jen vedlejší příhody popsané v této knize působí o mnoho vážněji a na hrdiny zde číhá smrt na každém kroku. Čtenář tak dostává reálnější pohled na život v těchto drsných krajích, než by se dalo čekat. Nebezpečí je zde od páru jaguárů, kteří málem usmrtí Voelkera, jen aby pár stránek později byl Karaí málem zadupán splašeným dobyt看kem. Ani ochrana za zdmi domu zde není úplná. Karaí se musí vypořádat se dvěma velmi jedovatými hady a jen

⁵⁴ Pokud nebude uvedeno jinak, zpracováno podle: FRIČ, Alberto Vojtěch. *Dlouhý lovec* --doplnit

díky štěstí vyvázne z tohoto setkání živ a zdrav. Nebýt jeho perfektních reflexů a pohotového jednání jistě by zemřel.

Ruku v ruce s tímto nebezpečím je zde popisována extrémní krása a síla přírody Jižní Ameriky. Ať už právě nebezpečím ze stran živočichů, nebo námezních vojáků. V kapitole s horou, na které roste vanilka, Frič ukazuje, jak odlišné jsou suroviny přímo z přírody oproti náhražkám, vyráběných pro chuťové pohárky evropského člověka. Zde tedy lze vysledovat přímou návaznost s jeho postěžováním si v předmluvě. Zároveň je zde Karaí velmi negativní vůči cestovatelům, kteří přijeli do místní oblasti jen jako turisté a nemají žádné znalosti, jen peníze a opovržení.

Dlouhý lovec v sobě navíc ukrývá některé politické názory, je zde vysvětleno několik válek a jejich vliv na indiánské obyvatele pralesa. Civilizované armády zde podle Friče indiány velmi šidily a používaly je jako zbraně proti nepříteli. Po válce místo odměny se většině kmenů dostalo zrahy a žádné odměny. Naopak některým byla sebrána půda a prodána sedlákům jako je zde třeba právě Malheiros.

Kniha tedy často řeší i politické problémy, válka Paraguaye za vlády Carlose Antonia Lopéze a jeho syna Francisca Solana Lópeze byla pro tento vnitrozemský stát velmi vyčerpávající. Tříčlenná koalice Argentiny, Uruguaye a Brazílie tehdy agresivní a expanzivní stát zastavila. Vyloženě silnější strana tak dosáhla rychlého vítězství a paraguayský lid neskončil po této válce dobře. Ztráta některých oblastí, kupříkladu i Branca, poté výbojný stát velmi mrzela.⁵⁵

Indiány v této knize zastupuje kmen Kađuveo. Jejich svérázný a čestný náčelník se chystá vypravit na útočnou výpravu proti riograndským jezdcům. Fričovy postavy zde tuší, že to může být jejich poslední výprava a nechtějí, aby kmen nadobro zmizel z mapy světa, snaží se tak co nejvíce pomoci kmeni a odvrátit jejich záhubu. Je tady tedy značně větší urgence a snaha ukázat nebezpečí, které pro indiány představuje rozšiřování civilizovaného světa. Jejich vymizení je předkládáno sice jako skoro neodvratitelné, ale poselství tkví ve snaze pomoci, třebaže malým dílem, k jejich záchraně. Nalezneme zde i popsání jistých zvyků či chování indiánů. Naopak je zde zajímavé sledovat indiánskou taktiku v boji proti na první pohled silnější skupině nájezdníků.

⁵⁵ KLÍMA, Jan. *Dějiny Latinské Ameriky: vývoj oblastí, regionů a států*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2015 str. 267-272

Kniha je velmi odlišná od zbylých dvou právě svou ponurou atmosférou. Ani Karaí zde nepůsobí s takovým přehledem a radostí jako v minulých dílech. Je spíše velmi trápen událostmi, které se nevyvíjejí dobře pro jeho indiánské přátele. Motivem tak je především válka. Jak je také známo, ve válce lidé umírají. Zde pro potřeby knihy je úmrtnost snižena na minimum, každopádně několik smrtí zde proběhne. Pro čtenáře po dvou předchozích dílech tak tento fakt může být zcela zásadní.

Jako extrémní výjev poté působí závěr příběhu, který svou hrubostí působí surově. „Mám psát o tom, že se několika riograndským podařilo vytrazit se ještě před útokem ... Mám psát o tom, jak našli ve vsi jen raněného Apakama a holčičku Očopanu... Mám psát o tom, že když se indiáni vítězně navrátili, našli Očopanu naraženou zaživa na kůl? Že než zemřela, stačila ještě prozradit, kdo zákeřně zavraždil raněného a kdo jí umučil?... Myslím, že raději ne. Možná by někdo poznal, že jsem nevyprávěl smyšlený příběh, ale holou pravdu“⁵⁶ Zde tak můžeme vidět vážnost této knihy. Zbytek sice nepůsobí tak surově a drsně, ale nádech smrti a nebezpečí je zde značný.

Frič se tedy v této knize snaží vytvořit potřebu bránit indiány. Ačkoliv je kniha pro mladší publikum, píše zde velmi dospělá a vážná témata. V porovnání s knihami *Strýček indián* nebo *Hadí ostrov*, působí tato kniha velmi odlišně, vše není již tak ideální a celkově kniha působí jako stesk Alberta Vojtěcha Friče, jemuž vymřela většina kmenů, které navštívil. Třebaže indiáni svojí malou válku vyhrají, je konec smutný a nenechá v čtenáři dobrý pocit. Ke svým zájemcům tak Frič hovoří se vsí vážností a smutkem. Indiánských kmenů výrazně ubývá a díky této knize si mají lidé uvědomit potřebu s tímto stavem něco udělat. Prim zde nehrají dobré charakterové vlastnosti a snaha naučit další generaci správnému chování, přestože tyto motivy v knize také najdeme.

⁵⁶ FRIČ, Alberto Vojtěch. *Dlouhý lovec... str. 178*

4.4 Čerwuiš, Aneb, Z Pacheca do Pacheca oklikou přes střední Evropu⁵⁷

Dílo o indiánu Čerwuišovi Piošádu Mendozovi vyšlo poprvé v knižní podobě až v roce 1993. Počátky tohoto textu však sahají až do čtyřicátých let dvacátého století, kdy v časopise *Pestrý týden* vycházely kapitoly této knihy, rozdělené na samostatné příběhy. Alberto Vojtěch Frič se v textech snažil zachytit všechny nástrahy a problémy, se kterými se on, a především indián z kmene Čamakoků potýkali v českých zemích a v Evropě. Ačkoliv je publikace psaná jako příběhy z jejich pobytu, věnuje se i výzkumu chování indiánského lovce v cizí zemi. Z několika dostupných vydání knihy jsem vybral nejnovější verzi z roku 2018 obohacenou o několik přidáných informací od Yvonne Fričové.

Události knihy se odehrávají po Fričově třetí výpravě přes oceán, po boji mezi německými kolonisty v Brazílii a indiány žijícími v tamní přírodě. V té době Frič začínal bojovat za práva indiánů, a především to byla doba, kdy se od něj začínala stranit muzea či dokonce vědecká obec. Byl několikrát nařčen, že ve zmiňovaném sporu straní jednoznačně indiánům.

V první části knihy popisuje svoje působení na Americkém kontinentě, důvod přijetí mezi Čamakoky a také objevení jejich neznámé nemoci, kterou kmen trpěl. Nejednalo se o nijak extrémně ničící epidemii, ale pozdější stádium způsobovalo u některých jedinců smrt. Rozhodl se proto vzít jednoho z indiánů a plavit se s ním podél řeky se snahou najít doktory, kteří vyřeší jejich nemoc a budou schopni najít účinnou léčbu. Indiáni se do té doby v léčení spoléhali na přírodní způsoby a staré léčebné postupy. Ačkoliv se Frič stylizoval do zastávce dobrého chování k indiánům, dle toho, co popisuje by se dal říct spíše opak v některých situacích, kdy s indiánem nejednal úplně nejlépe. Když doktoři nenašli původ nemoci ani v Buenos Aires, chtěl poslat Čerwuiše domů, nešťastnou shodou náhod nemohl indián odcestovat zpět ke kmeni. Tím tedy začalo jeho evropské dobrodružství.

Nebylo pro něj v této době jednoduché, nechat se doprovázet na sraz amerikanistů ve Vídni divochem. Jednak byl indián poprvé mimo svůj kmen a prales, a tak se mohl chovat nevyzpytatelně. Tato obava se později ukázala být namístě, když se mladý Čamakok choval velmi nevhodně a povýšeně jednal s některými významnými osobnostmi, kteří se na kongresu vyskytly. Zde se projevila vlastnost, kterou vyčítal právě kolonistům v jednání s indiány. Právě

⁵⁷ Pokud není uvedeno jinak, zpracováno podle: FRIČ, Alberto Vojtěch a Yvonne FRIČOVÁ. *Čerwuiš, aneb, Z Pacheca*

povýšenost a pohrdání cizí kulturou se snažil u obyvatel koloniálních Jižní Ameriky odstranit a přitom na kongresu se jeho přivedený indián choval stejně opovržlivě vůči Fričově vlastní kultuře. Urazil dokonce i bavorskou princeznu Terezii, se kterou Frič choval velmi dobré vztahy.

Po příjezdu do Prahy si Alberto Vojtěch přečetl v novinách, že ho lidé berou jako špatného, když obhajuje indiány a jejich divoštství. Velké problémy mu navíc působil i indián, jemuž se zastesklo po své vlasti a neustále zpíval žalozpěvy, stavil se na odpor Fričovi a chtěl být sám. Po jedné z jejich častých hádek začal žebrot a když se ho Frič snažil odtrhnout od této potupné činnosti, začal se s ním prát. Přihlížející lidé se postavili nakonec ještě na stranu indiána a Friče odsuzovali paradoxně jako násilníka na indiánském chudákovi. Jednou dokonce při Fričově neustálém omezování jeho svobodného úsudku svého ochránce málem zabil. Po určitém čase však v sobě oba našli pochopení a přizpůsobili své chování. Frič, jelikož se nejspíše necítil v takovém nebezpečí jako v pralese, snažil si vytvářet vlastní pravidla a choval se vůči indiánovi bez pochopení. Musel tak svoje chování podobně jako v Americe uzpůsobit aktuální situaci.

Poté co se v Praze spolu zabydleli a našli vhodný byt, který by vyhovoval jejich účelům se začali starat i o hosty, zajímající se o Fričovy cesty a jeho bádání za oceánem. Pro vytvoření známostí dokonce jednou vzal indiána do hospody pod podmínkou, že se nedotkne ničeho alkoholického. Návštěvy ve svém bytě nastavili tak, aby měl Frič dostatek času na uspořádání své etnografické kolekce přivezené z amerických oblastí při třetí cestě. Návštěvám chodil otvírat dveře Čerwuiš a podle slov Friče neměl s nikým, kromě žen, problém. Ženy nechoval v úctě především díky jejich perům na kloboucích a jejich parfémování. Každopádně Alberto Vojtěch Frič sám sebe označoval jako idol žen, díky jeho nespoutané povaze a cestovatelským zájmům prý vzbuzoval u žen velký zájem. Zde tak můžeme mimo jiné vidět Fričovu stylizaci své osoby do určitých ideálů, kterou lze vnímat ve všech jeho dílech.

Historky s Čerwuišem jsou ve většině případů komického rázu, založené jsou na indiánových příhodách při konfrontacích s dobovou Prahou a tamní společností. Čtenář si tak může přečíst o jeho zatčení, strachu z kominíka, zápalu pro sběr knoflíků nebo zatčení místní policií. Jeden z Fričových známých indiánovi vymyslel přezdívku Červíček. Ten v českých zemích také poprvé spatřil sních a další věci běžně neviděné v oblasti, kde žije jeho kmen.

Především díky velké náhodě a díky jednomu ze studentů biologie, panu Novák, se podařilo určit příčinu nemoci, která sužovala Čamakoky. Jako úspěšný lék se ukázalo být

projímadlo, kterým se dokázal mladý indián vyléčit, po návratu zpět do Jižní Ameriky ke svému kmeni se dokázali vyléčit i ostatní členové Čamakoků.

V průběhu několika kapitol zde Frič také popisuje problémy ohledně pořádání přednášek na českém území. Rozhodl se přednášet dle vlastního stylu, tedy s velmi kritickým komentářem vůči společnosti. To se samozřejmě nedalo porovnávat s ostatními cestovateli v čele s Emilem Holubem. Frič se díky svému nutkání kritizovat setkal s menší návštěvností než jiní badatelé. Při přednáškách Alberta Vojtěcha byl přítomen i mladý indián. Ten mu pomáhal s výkladem a často předváděl scénky z divočiny. Zprvu jezdil po přednáškách podle toho, jaká byla nabídka, později již můžeme sledovat jeho celkové přednáškové turné po českých zemích. Právě díky přítomnosti jeho exkluzivního příslušníka Čamakoků na jeho přednášky chodilo stále více lidí a dařilo se mu tak vydělat hodně peněz. Lidé z přednášek také dle jeho slov odcházeli většinou velmi nadšeni.

Po nějakém čase stráveném mezi pražskou společností se indián zabydlel. Stal se z něj podle očekávání miláček lidí a veselá postavička, která vzbuzovala velký zájem u lidí. Už skoro nikdo se mu nesmál, že vypadá jako opice. V této době se však schylovalo k jejich odjezdu zpátky do divočiny. Syn náčelníka se velmi připravoval na svůj příjezd a nacvičoval si příběhy, které bude svému kmeni vyprávět. Přestože Frič často jezdil za oceán do Ameriky a měl tam rád přírodu a indiánské kmeny, nejvíce měl rád a tam se také cítil jako doma. To samé zde autor vztahuje i na Čerwuiše. Ten se sice v Evropě zabydlel, ale na cestu domů se těšil. Především nechtěl zažít další zimu. Při cestě domů procestovali i některé státy Evropy, především pak Itálii. Po návratu domů se mladý indián stal hrdinou a vyprávěl mnohé příběhy, většinu však kmenoví příslušníci nechtěli věřit. Zdárně také vyléčili nemoc z celého kmene Čamakoků.

Pomocí textů o indiánovi, žijícím v Praze, se snažil Frič přiblížit problémy, čekající na každého jedince při cestě do jiné kultury. Působí zde tento fakt také jako přesný opak toho, jak se byl nucen chovat český cestovatel v pralesích Jižní Ameriky. Snaha o pochopení cizí kultury a schopnost aklimatizace zde jsou jako hlavní témata, na něž se texty soustředí. I přes svůj humorný styl vyprávění zde může čtenář pozorovat Čerwuišův styl chování a důvody, které ho nutí dělat dané činy.

Význam této knihy tak je v pochopení překážek soužití dvou lidí s odlišnou kulturou. Celkově přítomnost Čerwuiše v Praze a výzkum chování indiána uprostřed civilizovaného evropského města nemá v českých zemích obdoby a Frič se stal díky tomu průkopníkem v této oblasti poznání. Pozdější sepsání tuto oblast přiblížilo i běžnému publiku především díky z velké části humornému stylu psaní. Autor se zde také snaží poukázat na neschopnost indiánů

přizpůsobit se civilizovanému světu. V souhrnu všeho tak dostáváme dílo plné příběhů ukazujících na indiánské problémy s civilizací. Nepřímo tak jistě naznačuje a podporuje svoji snahu o vytvoření indiánských rezervací v Jižní Americe.

5 Závěr

Alberto Vojtěch Frič se již od mládí snažil vybočovat z davu. Po některých svých příbuzných zdědil zápal pro kritiku společnosti a zájem o indiánské kmeny, snažící se žít v harmonii. Díky zájmu o pěstování kaktusů se dostal do amerických oblastí, do kterých se vydal celkem osmkrát.

Během jeho mládí se vyprofiloval v rebela. Jeho činy a styl chování tuto vlastnost jen zvyšovaly. Našel však zalíbení v prozkoumávání neznámého. V průběhu jeho cest si vytvořil dobrou pověst badatele a člověka, který jako jeden z mála lidí dokázal vyjít s indiánskými kmeny Jižní Ameriky. Jeho cíle se změnily v průběhu prvních čtyř cest, na které se bakalářská práce zaměřila. Na první z cest vyjízďel coby nezkušený hledač kaktusů. Další výpravy se však nesly ve znamení poznávání indiánských kmenů. Událostmi ze třetí výpravy a jejího návratu se Frič zatvrdil ve svém názoru a stal se tak zapřísáhlým bojovníkem za svobodu indiánských kmenů a jejich ochranu. Během své druhé výpravy zaznamenal asi největší cestovatelský a objevitelský úspěch. Prozkoumání říční sítě Pilcomaya se před ním nepodařilo nikomu popsat a zmapovat. Na této výpravě také zaznamenal největší objevy na poli etnografie. Jeho pospání indiánských zvyklostí a celkově jejich kmenového systému bylo velmi rozsáhlé.

Kvůli jeho postojům k indiánům, jeho kritice ke společnosti a jejich vnímání indiánského obyvatelstva, si zavřel dveře u většiny svých podporovatelů. Se zástupci muzeí se buď rozkmořil nebo je proti sobě poštvál svým jednáním. Musel se s přibývajícím dobou soustředit jen sám na sebe. Seznam jeho sponzorů se časem ztenčil na minimum. Finance si tak musel zařídit především díky pořádání přednášek a publikační činnosti.

Frič věděl, že nestihne zachránit všechny kmeny a že se mu nemusí podařit zachránit před záhubou ani jedno etnikum, které za dobu svých cest navštívil. Ze snahy o vytvoření v lidech stejný pocit neodkladnosti v otázce záchrany kmenů psal různé knihy a články snažící se toto vnímání podpořit. Indiáni jsou v jeho písemnostech líčeni převážně jako velmi ušlechtilí lidé. Jejich popis se prakticky nesetkává s žádným negativem. I všeobecně vnímané negativní stránky se zde snaží obhájit a vytvořit pochopení pro jejich skutečnost.

Vliv na českou společnost v podobě jeho publikací je vnímán především dvěma směry. O jeho etnografických dílech lze mluvit jako o výjimečných počinech, a to zejména díky jeho exkluzivnímu vhledu do života indiánů, kteří ještě během první poloviny dvacátého století

z velké části vymřeli. Jeho text lze brát jako jedno z nejdůležitějších děl v otázce chování a zvyků indiánských kmenů v oblastech Matta Grossa a Gran Chaca. Jako jeden z mála si totiž vysloužil důvěru indiánů, braných za velmi nebezpečné mezi obyvateli příslušných zemí.

Další směr vnímání jeho díla je převážně naučného rázu. Ten lze vyzorovat především v jeho dobrodružné literatuře pro mládež. Ta je však ovlivněná stylizací lovce Friče jako neohroženého, nejchytřejšího a nejlepšího muže v oblasti zaoceánského světa. Po odmyšlení této věci však dostává čtenář náčrt pohledu na život v pralese, kde musí být každý více samostatný a ostražitý než v civilizovaném světě. Přeci jen Frič zde popisuje různé zvyklosti, kterými se život v amerických oblastech odlišuje od toho středoevropského. Přes všechnu snahu vylíčit zde indiány jako mírumilovný a obdivuhodný národ, působí indiánští příslušníci velmi tiše a často až hloupě. Jejich náboženské zvyky a víru v bohy pak Frič opakovaně dehonestuje a považuje je za hloupé. Sepsané působení indiána z kmene Čamakoků v Praze pak také odkrývá zjevné nedostatky indiánů ve vnímání civilizace, a tudíž i odlišnost a problém, který při špatném zacházení mohou představovat.

Vzkaz, který se svou snahou Frič snažil české společnosti sdělit je tak velmi prostý. Je důležité vnímat indiány jako jim rovné. Jejich problematika ale není jednoduchá vyřešit. Jeho snaha vytvořit rezervace se slučuje s jeho zjištěním o špatné integraci indiánů do civilizace a jejich problémem při neadekvátním jednání s jejich příslušníky. I když Frič tuší, že jeho cíle jsou v jeho době těžké naplnit, ba dokonce v jistých ohledech nereálné, snaží se tak alespoň o vytvoření pamětí, díky kterým se na jeho milované indiány nezapomene. Vyzdvihováním indiánských hodnot se pak snaží v budoucích generacích vytvořit lepší návyky a názory na svět.

6 Seznam použité literatury

Baďurová, Monika, *Ethnographic collection of Alberto Vojtěch Frič in the Náprstek Museum, Annals of the Náprstek Museum* 33 (2012).

BETHELL, Leslie. *The Cambridge history of Latin America*. New York: Cambridge University Press, Volume 5: 1870-1930.

BINKOVÁ, Simona. *Čas zámořských objevů*. Triton Praha. 2008.

BOROVÍČKA, Michael. *Velké dějiny zemí Koruny české. Tématická řada. Cestovatelství*. Praha. 2010.

CRKAL, Karel. *Lovec kaktusů: [A.V. Frič]*. Praha: Academia, 1983.

FRIČ, Alberto Vojtěch a Yvonna FRIČOVÁ. *Čerwuiš, aneb, Z Pacheca do Pacheca oklikou přes střední Evropu*. 4. rozšíř. vyd. Praha: Titanic, 2018.

FRIČ, Alberto Vojtěch a Yvonna FRIČOVÁ. *Dlouhý lovec*. 7. vyd., V nové úpravě 1. vyd. Praha: Titanic, 1995.

FRIČ, Alberto Vojtěch a Yvonna FRIČOVÁ. *Hadí ostrov*. 6. vyd., V nové úpravě 1. vyd. Jihlava: Madagaskar, 1995.

FRIČ, Alberto Vojtěch a Yvonna FRIČOVÁ. *Strýček Indián*. 7. vyd., V nové úpravě 1. vyd. Praha: Titanic, 1995

FRIČ, Alberto Vojtěch. *Indiáni Jižní Ameriky*. 4. přeprac. vyd. Praha: Jaroslav Podroužek, 1983.

FRIČ, Alberto Vojtěch, Rodolfo FERREIRA FRIČ a Yvonna FRIČOVÁ. *Indiánská knížka*. Praha: Titanic, 2012.

FRIČ, Alberto Vojtěch. *Mezi Indiány*. Královské Vinohrady: nakladatel Alois Koníček, 1918.

FRIČ, Alberto Vojtěch. *O kaktech a jejich narkotických účincích*. V této úpr. 2. opr. vyd. Praha: DharmaGaia, 1995.

FRIČ, Alberto Vojtěch. *Strýček indián*. 9. vyd., v nové úpravě 1. vyd. Praha: Titanic, 1994.

HODAČ, Tomáš. *Dialektika divočiny a civilizace: způsoby konceptualizace a reprezentace indiánů v díle Alberta Vojtěcha Friče* [online]. 2009.

KANDERT, Josef. *Alberto Vojtěch Frič – On the centenary of his birth*. in Annals of the Náprstek museum 11. Praha 1983

KLÍMA, Jan. *Dějiny Brazílie*. Vyd. 2., dopl. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2011. Dějiny států.

KLÍMA, Jan. *Dějiny Latinské Ameriky: vývoj oblasti, regionů a států*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2015.

KŘÍŽOVÁ, Markéta. *Indiáni, nebo Němci? Dilema brazilské společnosti na prahu 20. století a role Alberto Vojtěcha Friče*. in Alena Rudolfová, Milan Tichý et al., *Brazílie v souvislostech*, Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2018,

Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Díl 19.- P-Pohoř Praha: Paseka, 2003.

Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Díl 22, Rozkošný-Schloppe Praha: Paseka, 2003.

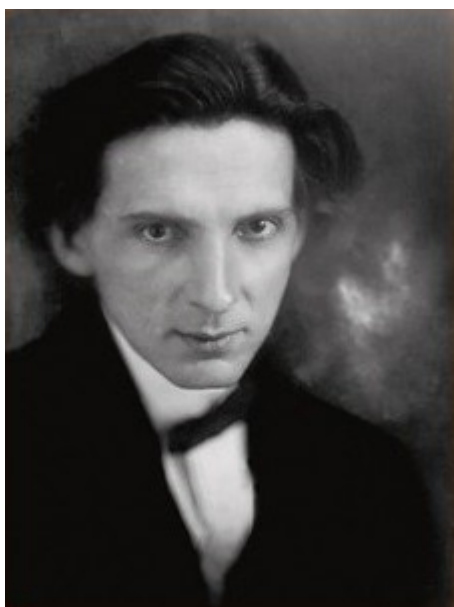
ROZHOŇ, Vladimír. *Čeští cestovatelé a obraz zámoří v české společnosti*. Praha. 2005.

7 Přílohy

Příloha č. 1: Mladý Alberto Vojtěch Frič v ateliéru

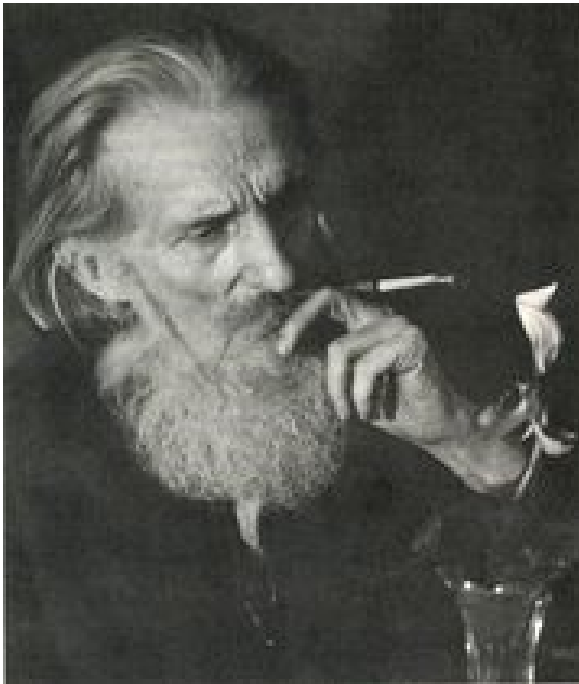
Zdroj: <https://www.radio.cz/cz/static/alberto-vojtech-fric>

Příloha č. 2: Alberto Vojtěch Frič

Zdroj:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/94/Alberto_Vojtech_Fric_Praha_1918.jpg

Příloha č. 8: Poslední Fričův portrét

Zdroj:

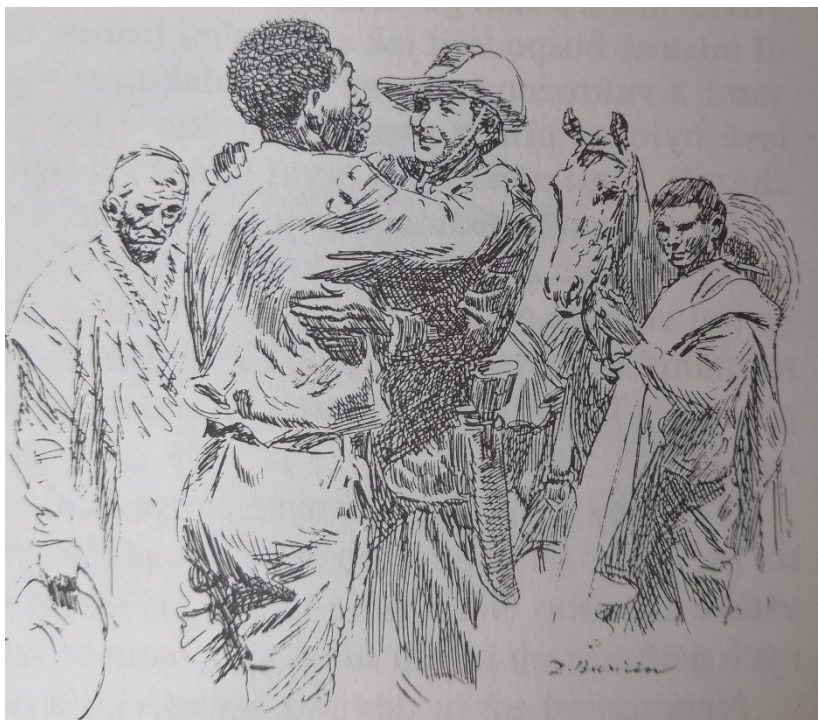
https://img.radio.cz/6pT0FoeA3Jv1cbbKga2yRsmocel=/fit-in/280x210/1346230068_pictures/cestovatele/fric/fric1942.jpg

Příloha č. 9: Čerwuiš v Praze

Zdroj:

https://img.radio.cz/34n4QC2kDTijotm-ErWD_poxqTI=/fit-in/280x210/1340100417_pictures/cestovatele/fric/cerwuis1.jpg

Příloha. č. 10: Výjev z knihy *Hadí ostrov*, symbolizující rovnost mezi lidmi a zachycující odjezd Karaího

Zdroj: FRIČ, Alberto Vojtěch. *Hadí ostrov... str. 147*